

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

ILONA ALČAUSKIENĖ

Literatūrologijos magistrantūros II kurso studentė

**Žemaitijos regiono kultūros leidiniai:
gimtojo krašto topika ir komunikacinė situacija**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė

Šiauliai, 2009

TURINYS

I. Įvadas	3
1.1. Regioninė kultūra: kultūros originalumo problema globalizacijos kontekste	3
1.2. Istoriskai determinuotas žemaitiškas identitetas: tapatumo puoselėjimas ir išlikimo perspektyvos	6
II. Regioninių leidinių puoselėjamos kultūrinės tradicijos	11
2. 1. Regioninis žurnalas <i>Žemaičių žemė</i> : istorija ir dabartis	11
2. 2. Kultūros savaitraštis <i>Žemaičių saulutė</i> : regioninės kultūros plėtotė	13
III. Žemaitijos regiono kultūros versmės: gimtojo krašto topika regioniniuose leidiniuose <i>Žemaičių žemė</i> ir <i>Žemaičių saulutė</i>	16
3. 1. Etninio tapatumo apžvalga: etnografiniai ypatumai, toponimika, krašto autentika	16
3. 2. Teminių <i>Žemaičių žemės</i> žurnalų apžvalga	25
3. 3. Žemaitijos regioniniai kultūros leidiniai: tarmės paveldo sklaida	26
IV. Regioninių leidinių <i>Žemaičių žemė</i> ir <i>Žemaičių saulutė</i> komunikacinė situacija	33
4. 1. Adresanto ir adresato santykis regioniniuose leidiniuose <i>Žemaičių žemė</i> ir <i>Žemaičių saulutė</i>	33
4. 2. <i>Žemaičių žemės</i> ir <i>Žemaičių saulutės</i> leidėjų tikslai ir ateities planai	35
V. Išvados	40
VI. Santrauka	42
VII. Literatūra	46
VIII. Anotacija	49
IX. Santrumpos	50
X. Priedai	

I. Įvadas

1.1. Regioninė kultūra: kultūros originalumo problema globalizacijos kontekste

Lietuvoje regioninių kultūrų ir regioninio tapatumo aktualija iškilo jau prieš keliolika metų, kai po 50-ies sovietinės okupacijos metų lietuviai pasinėrė į savo tapatybės apmąstymus. Regioninių judėjimų tyrinėtojai pripažįsta, kad daugelyje šalių regioninės mažumos ilgus dešimtmečius buvo asimiliuojamos, jas gožė centralizuoti valstybiniai interesai ir pan. Šiandien jos tampa vis labiau matomos, ir garsiai skelbia apie savo egzistavimą.

Įsivyravus globalizacijos procesams, sparčiai plečiasi ir aktyvėja skirtingų kultūrų dialogas, kultūros suartėja, veikia ir skverbiasi viena į kitą. Kitaip tariant, civilizacijų sąveika plečia kultūrinį atvirumą ir pliuralizmą. „Vis didesnė pasaulio dalis vienodėja finansų, technologijų laisvalaikio, iš dalies kultūros srityse. Vakarų pasaulyje kultūra įgauna vartotojiško malonumo kulto bruožų“ (19). Esant tokiai situacijai, sunku prognozuoti nacionalinės kultūros kitimą. Tai pat iškyla klausimas, ar koku nors būdu galima pamatuoti tautinio tapatumo intensyvumą ir palyginti jį su kultūrų maišymosi pokyčiais? Šiame kontekste, siekiant išsaugoti tautinį tapatumą, vienu iš svarbiausių tampa regionų kultūros plėtros veiksnys.

Gvildenant regioninės kultūros originalumo problemą, pravartu aptarti labai prieštaringo reiškinio – globalizacijos – sampratą. Globalizacija ir kultūra – iš esmės priešingos reikšmės sąvokos: t.y. kultūra siejama su tradicijomis, paveldu, pastovios vietos idėja. Kitaip tariant, kultūroje dominuoja prasmės kūrimas savitumu ir vietove. Globalizacijai būdinga visaapimanti modernybės kategorija, kuri socialinius santykius laisvina iš įvairių apribojimų. Lietuvai tapus Europos sąjungos (ES) nare, lietuviai tampa europiečiais bendrųjų kriterijų ir normų požiūriu, t.y. tų normų pagrindu kuriasi europietiškoji pilietinė bendrija, abejinga tautiniams kultūriniais pradams, nutrinanti viską, kas individualu ir savita. Johnas Tomlinsonas aiškina, kad „globalizacija nusako greitai besiplėtojantį ir nuolat tankėjantį tarpusavio ryšių bei tarpusavio priklausomybės tinklą, būdingą šiuolaikiniam socialiniam gyvenimui“ (41, 12). Anot autoriaus, „tiek globalizacijos sąvoka, tiek jos apibūdinami procesai linksta į tam tikrą „vienijimą“. Pats žodis „globalus“ turi raiškias „visumiškumo“ ir „viską apimamumo“ konotacijas, kylančias iš jo metaforiškos vartosenos (globalus kaip „totalus“) ir grynai iš geometrinės formos semantikos: žodis „apimantis“ sietinas su žemės apvalumu“ (41, 12).

Taigi daugiaprasmiškas reiškinys – globalizacija – vertintinas dviem absoliučiai priešingais požiūriais: teigiama – technologijų plėtros, masinių informavimo priemonių gausa ir informacijos srauto greitis, ir neigiama – su globalizacijos plėtra dažniausiai siejama kultūrų vienodėjimo, jų savitumo ir įvairovės nykimo galimybė. Itin priešiškos pastarajai nuomonei yra Donato Bedulskio

mintys, išsakytos straipsnyje „Modernieji mitai: ES unikalumą niveliuojanti organizacija“, kur autorius kandžiai pašiepia euroskeptikus, o jų pernelyg eskaluojamą požiūrį, kad „Europos Sąjunga yra Cerberis, ryjantis tautinį identitetą, ar koks Prokrustas, griebiantis kiekvieną į jo akiratį patekusią kultūrinę bendriją ir besistengiantis žūtibūt išprausti ją į kokių nors kultūrinių standartų lovą“ (4), vadina šiuolaikinio pasaulio mitu, deja, vis dar egzistuojančiu. Darant prielaidą, jog ES tampa visaverte federacija, niekaip negalima sutikti su tokiu požiūriu, kad ji sunaikins tautų kultūras ar pan. Toks požiūris, anot straipsnio autoriaus, visiškai neatitinka tikrovės. „Jeigu pažvelgtume į realius pakankamai didelių valstybių pavyzdžius (kad ir tas pačias JAV), pamatytume, jog tai ne homogeniški dariniai, o atvirkščiai – įvairovės kupini, daugiabriauniai junginiai, tarsi iš atskirų medžiagų susiūti drabužiai, kurių kiekvienas plotelis savitas ir išskirtinis.<...> Juk Žemaitija ir Suvalkija išlaiko savo specifinę tarmę, unikalias tradicijas, nepaisant to, kad Lietuva yra vieninga valstybė“ (4).

Be to, teigia D. Bedulskis, Europos sąjunga negali įdiegti kažko panašaus į tai, ką nacionalinėje valstybėje sukuria tautinis patriotizmas ir jo elementai: bendra praeitis, istorinė patirtis, kalba ir pan. Taigi galima kalbėti apie kultūrinį suartėjimą, aktyvesnius vertybių, tradicijų, papročių mainus, bet tik ne apie kultūrų susilieimą. Takoskyrą tarp vyraujančių nuomonių iš dalies galima nubrėžti vadovaujantis Rolando Robertsono samprata, kad „globalinė vienovė yra *aplinka*, vis labiau lemianti socialinius santykius, ir tuo pat metu *pažiūrų sistema*, kurios rėmuose socialiniai veikėjai vis labiau įsivaizduoja savo būtį, tapatumą ir veiksmus. Vadinasi, Robertsonui globalinė vienovė nereikia supaprastinto vienodumo – kažkokios „pasaulinės kultūros“ (41, 21).

Tokios pat nuomonės laikosi ir Europos etnologai, teigdami, kad šiandieninės globalizacijos sąlygomis, nepaisant vis stiprėjančių transnacionalinių ryšių tebėra svarbios vieta ir bendruomenė. Nors ardomosios globalizacijos jėgos veikia vietos aplinką, vis dėlto vieta tebėra reikšminga žmonių kasdienių gyvenimų struktūra. Ingo W. Šrioderis (Ingo W. Schröder, Marburgo universiteto Antropologijos departamentas) teigia, kad „žmonės yra „įvietinti“ ta prasme, kad subjektas egzistuoja istoriniu ir egzistencijos požiūriu savitoje aplinkoje, vietoje, kurią apibūdina jos padėtis, materialinė forma, istorija ir reikšmingumas“ (36). Straipsnio autorius, siekdamas įrodyti, jog erdvė yra socialiai konstruojama, siūlo šį reiškinį nagrinėti dėmesį kreipiant į tokias sąvokas: „apsigyvenimą“ („location“), t.y. veiklos paskirstymą erdvėje, „vietos pojūtį“ ir „(veikimo) vietą“ („locale“), t.y. aplinką, kurioje atliekama tam tikra veikla. Vadovaujantis tokiu požiūriu, turėtų būti vartojama daugiareikšmės vietos sąvoka. Kitaip tariant, vietos supratimas turi būti konstruojamas remiantis įvairiais požiūriais, daugiareikšmiškai. Anot Ingo W. Šrioderio, itin svarbu, kad vietų daugiareikšmiškumas būtų nagrinėjamas etnografiniuose lauko tyrimuose, t.y. būtų tyrinėjama, kaip, remiantis patirtimi ir naratyvais, kurie atskleidžia savitą „vietos pojūtį“, vieta konstruojama kultūriškai.

Antropologijoje egzistuoja kita tradicija, kuri susitelkia ties erdvės politine ekonomija. Remiantis ja, „vietos suprantamos ne tik kaip kultūriškai sukonstruotos, bet ir kaip galios hierarchijų, eksploatavimo ir marginalizacijos aplinkos, kurios formuoja žmonių gyvenimus pagal istorines galios dominavimo trajektorijas“ (36). Europos etnologų teigimu, regiono ypatumai turėtų būti apibendrinami diachroninėje perspektyvoje, į regioną žvelgiant kaip į unikalių istorinių procesų rezultatą, o kultūra turėtų būti suprantama kaip tokia gyvenimo tvarka, pagal kurią žmonės kuria prasmę visoms savo veikloms. J. Tomlinsonas (J. Tomlinson) pataria kultūrą suvokti kaip „egzistenciškai reikšmingos“ prasmės sritį (41, 28). Vadovaujantis pastarąja nuomone ir bus analizuojamos žemaičių tapatumo apraiškos regioniniuose kultūros leidiniuose.

Darbe vartojamos sąvokos:

Regioniškumas (lot. *regio* – sritis, apskritis, rajonas). „Tam tikro šalies regiono kalbos, istorijos, psichologijos, kultūros savimonės išraiška literatūroje, neišvengiama besiformuojant bendrinei kalbai, o vėliau sąmoningai programuojama siekiant lokalinio autentiškumo“ (20).

Filotopija (gr. *philos* – bičiulis, mėgėjas, *phileo* – myliu, mėgstu; pirmoji sudurtinių žodžių dalis, reiškianti meilę, pomėgį, TŽŽ₁₅₉; gr. *topos* – vieta, vietovė; TŽŽ₄₉₃). Tai viena svarbiausių ankstyvosios Arvydo Šliogerio kūrybos sąvokų, suformuluota knygoje *Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas*, toliau plėtojama veikaluose *Daiktas ir menas* ir ypač *Būtis ir pasaulis*. Filotopija suvokiama kaip meilė gimtajam kraštui, filosofo žodžiais tariant, „vietovei šiapus horizonto“, plačiau pažvelgus – tiesiog kaip būtis. Ankstyvojoje A. Šliogerio kūryboje filotopija užima centrinę vietą, o „filosofą“ pakeičia „filotopas“, kuris apmąsto namų ir tėvynės būties esmą, siekia mąstymo ir būties vienybės.

Identitetas (lot. *identitas* buvimas) – tapatybė, žmogaus arba daikto savybių visuma, pagal kurią mes jį atskiriame nuo kitų (48).

Subetnoso (arba subtautybės) vardu galima vadinti tokią etninę žmonių grupę, kuri turėjo galimybes sukurti atskirą tautybę, tačiau net ir jos nesukūrusi išlaikė tam tikrus specifinius bruožus, kurie skiria ją nuo pagrindinės tautos šakos (29).

Etninė kultūra – tai kaimo, miestelio, miesto ar regiono gyventojų iš kartos į kartą perduodamų kultūros vertybių visuma – su tautos istorija susijusi istorinė atmintis, tradicijų, papročių, tautosakos, muzikos, šokių, kalbos etninio savitumo – tarmių, etninių vietovardžių gerbimas ir išsaugojimas ateities kartoms. Etnografinis regionas – istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta savita tarmė, tradicijos ir papročiai (21).

1.2. Istoriskai determinuotas žemaitiškas identitetas: tapatumo puoselėjimas ir išlikimo perspektyvos

Žemaičiai (dokumentuose: Samaiten, Samaythen, Samoita, Samogitia, Žmudz', ir kt.) pirmą kartą paminėti Voluinės kronikoje, aprašant žinomą 1219 m. sutartį, kurioje Žemaitija suvokiama kaip Lietuvos sritis ir išvardijami jos kunigaikščiai (43).

Gyventojų grupės priklausymą (sub)etnosui lemia esminis etninės savimonės egzistavimo veiksnys. Kaip teigia Antanas Maceina, fizinį, arba etninį tautos tipą sukuria rasė ir gyvenamoji aplinka. Tai vadinamasis fizinis tautiškumas, kurio buvimo negalima neigti. Etninį tipą galima auklėti ir tobulinti, bet tik tada, jei jis yra vertas tobulinti. Materialiniai dalykai tampa vertybėmis tik sąveikaudami su dvasinėmis apraiškomis. „Todėl ir fizinis tautiškumas gali būti vertybė tik tada, jei jis yra kuriuo nors būdu surištas su dvasiniu žmogaus gyvenimu“ (22, 152). Tai – etninės savimonės raiška ir tik esant etninei savimonei gyventojai save suvokia kaip tam tikros etninės grupės narius. Kitaip tariant, etninė savimonė susideda iš įvairiausių tarpusavyje grįžtamaisiais bei sudėtingais ryšiais susijusių etnokultūrinių komponentų, lemiančių etninės grupės išsiskyrimą. „Etninė kultūra tarsi užpildo, sujungia, pati sudaro foną ir pati jame įsirašo. Sukuria ne tik kalbą, bet ir kalbėjimą, kalbėseną, balso moduliacijas, suderintas su miškų ošimu, vandens čiurlenimu, žolės šnarėjimu, paslapties tylėjimu. Etninė kultūra iš kitų kultūrų įsileidžia, kas atitinka jos kodą, pritaiko, modifikuoja: kol turi jėgų, atmeta, kas atrodo netinkama, svetima. Kai nebeturi jėgų, sunyksta“ (10, 1). Panašios nuomonės yra ir filosofas A. Šliogeris: „žmogus tampa aiškus sau tik išsiskindamas į gyvąją tradiciją, nes ji kiekvienam individui duoda sielos, dvasios ir gyvenimo formas. Jei tradicijos miršta, tos formos suyra, individas tampa „neaiškus žmogus“ (39, 7).

Paties etninio, tautinio ar kultūrinio identiteto neįmanoma paaiškinti kaip iš esmės duotojo, prigimtinio ar paveldėto. Etnologas, Socialinės antropologijos ir etnologijos centro bendradarbis Vytis Čiubrinskas teigia, kad „identitetai nuolat kinta, jie konstruojami, talpinami vis į kitokius kontekstus, konkuruoja tarpusavyje ir t.t. Aišku, negalima paneigti, kad egzistuoja gimtoji kalba ir kiti sociokultūrinio paveldo-tradicijų komponentai, kurie panaudojami identitetų daryboje bei grupės-bendruomenės-tautos lyderių, elito ar institucijų vykdomoje identiteto politikoje“ (9). Kultūra ir identitetas yra atviri globalinei rinkai. Kur ir kaip tai judės priklausys ir nuo civilizacinių poslinkių. Tam neabejotinai daro įtaką identitetų kaita. Kad ir kaip pasikliautume „amžiniaisiais“ ir „nekintamais“ identiteto komponentais, atviroje visuomenėje pastarieji yra atviri visokiems, net patiems radikaliausiems iššūkiams, pradedant etnokultūriniu fundamentalizmu ir baigiant cinišku nihilizmu, mano etnologas V. Čiubrinskas.

Istorikas Alvydas Nikžentaitis straipsnyje „Žemaičių subetnosas“ (29), labai konkrečiai nurodo žemaičių subetnosos formavimosi kelią. Aptardamas žemaičių subtautybės formavimosi procesą, jis vienu iš svarbiausių veiksnių įvardija gimtosios kalbos vaidmenį, lėmusį tolesnį palankų

šio reiškinių vystymąsi. Etninio prado, tame tarpe ir kalbos akcentavimas, darė poveikį ir bendrajai Lietuvos visuomenės minčiai, tai buvo faktas, XVI – XVII a. leidęs Lietuvos-Lenkijos valstybėje visus Lietuvos bajorus, kalbančius lietuviškai, vadinti žemaičiais, aiškiai juos skiriant nuo lenkiškai kalbančių Lietuvos bajorų. Žemaičiai niekada nebuvo sukūrę savo valstybės, bet šią galimybę, kaip teigia istorikas, lėmė istorinio vystymosi ypatybės. XIII a. žemaičiai kartu su lietuviais dalyvavo bendruose lietuvių žemių konfederacijos veiksniuose, tačiau, nuo „XIII a. pab. atsidūrusi Vokiečių ordino kaimynystėje ir nesulaukdama pakankamo Lietuvos valstybės dėmesio bei palikta viena likimo valiai, Žemaitija pamažu ėmė izoliuotis nuo Lietuvos, čia susidarė savotiška terpė tarp dviejų dvalstybių, kurios kontroliuoti nepajėgė nei Vokiečių ordinas, nei Lietuva. Pasinaudoję tokia situacija, žemaičiai patys perėmė valdžią į savo rankas nuo XIII a. pab. iki 1413 m. Žemaitijos krikšto ir jos patekimo į visišką Lietuvos valdžią, su kuria vėliau turėjo skaitytis ir Lietuvos didieji kunigaikščiai“ (29, 26).

Pabrėžtina tai, kad Žemaičių subtautybės formavimas per visą istorinį laikotarpį nebandė paneigti savo ryšių su lietuvių tauta, ir kad „žemaičių subetnosos skirtumai nuo lietuvių susiformavo tik dėl archajiškesnės jų gyvensenos, kurią lėmė specifiškai susiklosčiusios istorinės aplinkybės“ (29, 26).

Nesižvalgant į tolimą Žemaitijos praeitį, svarbu paminėti keletą leidinių, propagavusių tvirtą etninę savimonę. Vienas iš jų – 1925 m. pradėtas leisti Telšių katalikų veikimo centro laikraštis *Žemaičių prietelius*, pasirodęs prieš artėjančius rinkimus į Lietuvos seimą. Jame buvo apeliuojama į Žemaičių istorinę savimonę: „atskleidę istorijos lapus, skaitome, kad žemaičiai visada kaip viena šeima gynėsi nuo priešų ir dalyvavo krašto kultūriškame darbe. Istorija kartojasi, tenka vienytis, stiprinant savo eiles prieš mūsų vidaus priešus“ (24, 168). Šiame leidinyje buvo daug dėmesio skiriama Žemaitijos istorijai ir kultūrai, krašto identiteto išlaikymo reikalams, gyventojų švietimui. Internetiniame leidinyje: www.epaveldas.lt pateikti šio laikraščio pavyzdžiai.

Svarbu atkreipti dėmesį į 1936 m. išleistą knygą *Žemaičiai* (kartais literatūrinuose šaltiniuose vadinama almanachu), kurios įžanginiame straipsnyje *Žemaičių pasisakymas*¹, knygos sudarytojas Stasys Anglickis akcentavo etnokultūrinius žemaičių bruožus, pabrėždamas gimtosios žemės, motinos kalbos įtaką kūrėjui, nusakydamas žemaitiško charakterio esmę: „žemaičiai yra tvirto būdo, korektiški, atkaklūs, užsispyrę, bet kartu ir geraširdžiai, nemėgstą dėl niekų pyktis. Žemaičiai daugiau linksta į esmę, į mintis, į refleksus...“ (34, 176). Tuomet apkaltinę S. Anglickį etnocentrizmu, tautiečiai neatkreipė dėmesio į tai, kad „polemišku ir provokuojančiu straipsniu čia siekiama daug rimtesnių nei tuščias gyrimasis tikslų. Straipsnis *Žemaičių pasisakymas* – manifestinis. Jis yra didelis šios knygos laimėjimas, suteikęs jai istorinės, kultūrinės gilumos bei intelektualinio svorio ir kartu pademonstravęs žemaitiškos mąstysenos savitumą. Čia aiškiai

¹ Pasisakymo ištrauka ir S. Anglickio komentarai spausdinami ir *Žemaičių žemėse* 1995, 1(6) p. 3 ir 2005, 1 (46), p. 30.

suformuluota Žemaičių solidarumo ir jų kultūrinio apsisprendimo idėja: pradedame Žemaičių senovės, Žemaičių stiprybės, kalbos, kultūros ir būdo atgimimą“ (34, 176). Ir tarsi atliepdamas lietuvių filosofui A. Maceinai, S. Anglickis *Žemaičiuose* rašo: „žmogus iš aplinkos sąmoningai ir nesąmoningai įgyja ypatybių, kurios kūrėsi per šimtus, gal tūkstančius metų. Nors jiems ir tenka su įgimta aplinka atsiskirti, tos ypatybės palieka ir veikia jų fantaziją bei mąstymą. <...> Jūros artumas, drėgmė, siaubingi vakariniai vėjai <...>, pusanthro šimtmečio nusitęsusių žūtubūtinės kovos su abiem kryžievių ordinais turėjo ir turi didelės įtakos žemaičio fizinei ir psichinei struktūrai“ (24, 172). „Žemaičių judėjimas anuomet negalėjo išsiskleisti masiškai, kaip buvo sumanyta ir norėta... Bet liko autorių kolektyvo ir ypač S. Anglickio pastangomis subrandinta ŽEMAIČIŲ RENESANSO² idėja. Tartum kaltu įbrėžti neblėstantys Vydūno žodžiai: „su kiekvienu žmogumi tauta šviesėja arba tamsėja“. Dvasinės kultūros prasme – tai yra daug“ (34, 178).

Didelį vaidmenį keliant Žemaičių istorinę savimonę, atliko trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje pradėjęs formuotis Žemaičių rašytojų sambūris. Jo gimimą paskatino žemaičiai intelektualai, ypač rašytojai ir poetai, tie, kurių esama padėtis kultūros srityje tarpukariu netenkino. Šie žmonės nebuvo užmiršę žemaitiško rašto tradicijų ir Simono Daukanto bei Motiejaus Valančiaus planų (deja, neįgyvendintų) Žemaitijai leisti žemaitiškus laikraščius. Taigi, to meto žemaičių inteligentams rūpėjo nemažai šio krašto savitumo išlaikymo problemų, tačiau svarbiausia, ką akcentuodavo ir S. Anglickis – noras atgaivinti Žemaičių kalbos turtus.

Žemaičių prieteliaus darbą tęsė 1941 – 1944 m. Telšiuose leidžiamas informacinis ir kultūros savaitraštis *Žemaičių žemė*. Nuo 1943 m. jame publikuojama ne tik Žemaitijoje užrašyta tautosaka, bet ir naujai sukurti grožinės literatūros kūrinėliai, satyriniai rašiniai, žemaitiška Stasio Anglickio, Prano Genio, Petro Gintalo kūryba. Šiame leidinyje buvo pradėtos diskusijos žemaitiškos rašybos klausimais, aptarinėjamos politinės aktualijos, tapatumo išsaugojimo būtinybė (žr. priedą Nr. 1).

Įdomių duomenų apie žemaičių savastį ir charakterio bruožus pateikia dr. Remigijus Bliumas³ darbe „Aukštaičių ir žemaičių etnine priklausomybe determinuotų psichinių reiškinių savitumai“. Plačiau apie tai galima paskaityti ir internetinėje *Žemaitijos* svetainėje: http://www.samogit.lt/KULTURA/Samogitia_laikr.htm. Tekstas čia pateiktas žemaičių kalba.

Nemažai dėmesio žemaičių tapatumo problemoms spręsti skiria Vaidotas Pakalniškis straipsnyje „Žemaitiškumas globaliame pasaulyje“, tuo pačiu apibrėždamas ir *žemaitiškumo* sąvoką: „Žemaitiškumas – tai etnokultūrinio identiteto kategorija, etnokultūrinis identitetas su jai būdingomis etninėmis – kalbos, kilmės, istorijos, bei Žemaitijos kaip teritorijos kategorijomis ir su palaikančiomis kultūrinėmis charakteristikomis, tokiomis kaip apranga, maistas, architektūriniai

² Citatose nekeičiamas originalus šriftas, autentiška rašyba, pabraukimai ir etc.

³ Šio darbo rezultatai paskelbti VU leidyklos mokslo darbų žurnale „Psichologija“ 17(2), 1997. R. Bliumas. Aukštaičių ir žemaičių etnine priklausomybe determinuotų psichinių reiškinių savitumai.

stiliai, elgsenos, jausenos ir mąstysenos ypatumai, charakterio bruožai, papročiai, tradicijos ir pan.“ (31, 199).

V. Pakalniškio surinkta etnografinio pobūdžio medžiaga ir 1999 – 2001 m. atlikti tyrimai suteikia informacijos apie žemaičių savasties sampratą, apie *žemaitiškumo* ir *lietuviškumo* fenomenų tarpusavio santykius ir leidžia spręsti apie tvirtą gynybinę žemaičių poziciją, kurios jie laikosi siekdami išlikti globaliame pasaulyje. V. Pakalniškio mintis galima reziumuoti taip:

- Žemaitiškas judėjimas susiformavo veikiamas atgimimo idėjų ir lietuviybės rėmuose pradėjo kelti savo etnografinio regiono išskirtinumo bei specifikos nulemtą savęs suvokimą;
- Žemaičiai jaučia iš Vakarų kylančią grėsmę, tad siekia apsisaugoti nuo ateinančios kultūrinės niveliacijos;
- Egzistuoja stiprus dualistinis identitetas, kuris išreiškiamas per *lietuviškumo: žemaitiškumo* kategorijas;
- Etnonacionalistinė laikysena žemaičiuose nėra itin populiori, tačiau ji egzistuoja, tiksliau – tas etnonacionalizmas yra neradikalus – tai stipriai išreikšta kultūrinė orientacija;
- Žemaitijoje stiprėja identifikacija ir tapatinimasis per *žemaitiškumą*, nes silpsta lietuviškas nacionalizmas (nurodomi pagrindiniai veiksniai, nulėmę nepalankų Lietuvos vertinimą: bloga ekonominė padėtis, padidėjęs nusikalstamumas, politikų nekompetencija);
- šiuolaikinis žemaitiškas identitetas, ar jis būtų etninis, ar nacionalinis, yra lokalus, tik tarsi blaškosi tarp lokaliųjų ir globaliųjų orientacijų: siekia išsaugoti savo savastį – *žemaitiškumą* ir – tapti globalaus pasaulio dalimi.

Apibendrinti galima V. Pakalniškio pateikia išvada: „Atrodo, kad žemaitiškojo ir nacionalinio identiteto suderinamumas negalimas. Regioninio identiteto įtaka buvo gana ryški atliekant tyrimą 1999 metais, tačiau pakartotinai apklausiant tuos pačius <...> pateikėjus paaiškėjo, jog regiono svarba dar labiau sustiprėjo. Atsiranda tendencija regioniškai orientuotam identitetui virsti itin radikaliu ir gynybiškai motyvuotu *regionalizmu*: Žemaitiją siūloma paversti vos ne rezervacija *žemaitiškumui* saugoti ir puoselėti“ (31, 211).

Oponuodamas V. Pakalniškiui, Petras Kalnius (14) abejoja, ar pavieniai radikalūs respondentų pasisakymai atspindi visos žemaičių bendruomenės nuomonę? Tačiau jis t. p. teigia, kad žemaičių bendruomenės tęstinumas ir jos reprezentavimas buvo nenutrūkstami Lietuvos istorijoje nuo archeologinių laikų iki mūsų dienų, žemaičiai lietuviškajame etnokultūriniame diskurse visada buvo ir yra realybė. „Galima sakyti, nuo Konstancos bažnytinio suvažiavimo XV a. pradžioje iki mūsų dienų jie save suvokia kaip esantys *kartu* (vienovėje) su aukštaičiais (kurie žemaičiams yra visų likusių lietuvių sinonimas). Žemaičiai yra konvencionaliai pripažinta, mūsų

dienomis egzistuojanti kultūrinė grupė, tik iki šiol nėra bendro sutarimo, ar galima ją įvardyti kaip etninę bendruomenę“ (14).

Taigi ar įmanomas žemaičių tapatumas, lemiamas istorinio kultūrinio paveldo ir XXI a. vartotojiškos visuomenės vertybių? Ar galima kalbėti apie žemaičių tapatybės išsaugojimo „strategiją“, propaguojant etnines vertybes? Ar tolstama nuo konkrečios vietos kultūros paveldo? Tokie būtų įvado į darbo temą pagrindiniai aspektai.

Magistro darbo **objektu** pasirinkti regioniniai kultūros leidiniai, besirūpinantys žemaitiškojo paveldo išsaugojimu ir sklaida: ketvirtinis žurnalas *Žemaičių žemė* (nuo 1993 m. Nr. 1 iki 2009 m. Nr. 1, iš viso 62 žurnalai) ir savaitraštis *Žemaičių saulutė* (nuo 1994 m. Nr. 1 iki 2009-05-16 Nr. 10 (625)). *Žemaičių žemės* tiražas šiandien – 2000 egzempliorių, *Žemaičių saulutės* – 1700 egzempliorių. Kaip išsamiau reprezentuojantis kultūrinę sferą, darbe detaliau bus analizuojamas ketvirtinis žurnalas *Žemaičių žemė*.

Magistro darbo **tikslas**:

Aprašyti minėtų regioninių kultūros leidinių propaguojamas tradicijas ir perspektyvas, krašto topikos apraiškas juose, išanalizuoti adresanto ir adresato poreikius ir komunikacinę situaciją.

Darbo **uždaviniai**:

1. Nurodyti regiono kultūrinės savimonės raiškos ypatumus, atsižvelgiant į istorines ir kultūrinės tradicijas bei jų tęstinumą;
2. Aprašyti regioninių leidinių propaguojamą kultūrinį paveldą;
3. Apžvelgti gimtojo krašto topikos elementus regioniniuose leidiniuose;
4. Išanalizuoti ir aptarti sąsajas tarp adresanto ir adresato, apžvelgiant šiandieninę minėtų leidinių komunikacinę situaciją.

Darbe taikomi **metodai**: struktūrinė regioninių leidinių *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* analizė, istorinė-kultūrinė analizė.

II. Regioninių leidinių puoselėjamos kultūrinės tradicijos

2. 1. Regioninis žurnalas *Žemaičių žemė*: istorija ir dabartis

1993 m. 1-ojo *Žemaitija* žurnalo *REDAKTORIAUS POSLAPIS* (žr. priedą Nr. 2) skelbia:

Tamstu ronkuos – pėrmasis Žemaitiu kultūras draugėjės ir šiou vasara ikortuos Žemaitiu Akademėjės žornals. <...> Nu šiuol anuo skaitytuojems, vėsėms, kas iduomaujės Žemaitiu krašta istuorėjė, kultūra siūluojem ši žornala. Torem vilti, ka šiou leidėni skaitys ne tik žemaitee. Dėl tuo čė nevėngsem ir redakcėjee atsiūstū bendrėnė lietuviu kalba parašytu straipsniu. Anėi torietom padietė mums geriau sosėpažintė so Žemaitėjės garbinga istuorėjė ir šiū dėinū gėvenėmo, čė dėrbontees, korontees žmuonim. Žornala leid bovusi „A mon sakaa?“ laikraštė redakcėjė. Dėl tuo nebūs ožmėrštas ir tuo laikraštė tradicėjės. <...> Kvėitam bovosė laikraštė bėndradarbius ir tuoliau mums rašytė. I talka kvėitam Žemaitėjės krašta istuorėkus, vėsus, katrėi nuorietom, ka atsiteistu ne tik žemaitėšks žuodis, bet ir pats žemaitis. (*Žemaitija* 1993/1, 28).

Tada leidėjai turėjo viltį, kad šitą leidinį skaitys ne tik žemaičiai. Ar ši jų intencija pasiteisina šiandien, kokios šio leidinio perspektyvos, vienareikšmiškai atsakyti yra neįmanoma. Aišku viena – tai labai informatyvus Žemaitijos regiono leidinys.

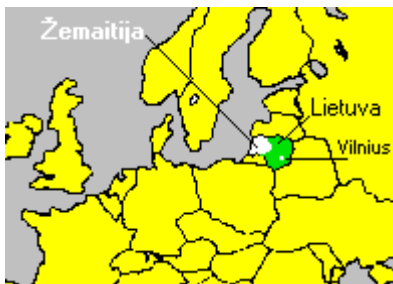
Žurnalo redakcinę kolegiją tada sudarė: Danutė Mukienė (redaktorė), istorikas Adomas Butrimas, KU humanitarinių mokslų daktaras Jonas Bukantis, poetas, žurnalistas Stasys Jonauskas, Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas Stasys Kasparavičius, kalbininkas Juozas Pabrėža, skuodiškis tautodailininkas Juozas Vyšniauskas. 1995 m. redakcija iš Palangos persikėlė į Vilnių. Čia, redakcijos patalpose, įsikūrė Žemaičių kultūros draugijos (ŽKD) informacinis kultūros centras. 1995–1997 metais draugija didelį dėmesį skyrė leidybai: kas ketvirtį leido *Žemaičių žemės* žurnalą, spaudai parengė ir išleido nemažai knygų. 2004 m. *Žemaičių žemės* žurnalo leidyba pradėjo rūpintis ir visą veiklą perėmė Regionų kultūrinių iniciatyvų centras (prezidiumo pirmininkė – *Žemaičių žemės* žurnalo redaktorė Danutė Mukienė). Šis centras nuo 2004 m. veikia kaip savarankiška visuomeninė kultūros organizacija. Šiandien *Žemaičių žemė* – Regionų kultūrinių iniciatyvų centro, Žemaičių akademijos ir Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ ketvirtinis žurnalas. Leidėjas – Regionų kultūrinių iniciatyvų centras. Elektroninę žurnalo *Žemaičių žemė* versiją galima rasti skaitmeniniame leidinyje <http://www.samogit.lt>. Elektroninių leidinių privalumas tas, kad juos galima ne tik skaityti, gėrėtis jo iliustracijomis, bet ir klausytis autentiškų tarminių tekstų.

Šiandien *Žemaičių žemės* redakcinę tarybą sudaro: istorikas dr. Adomas Butrimas, literatūrologė, prof. Viktorija Daujotytė, kalbininkas, Mokslų akademijos narys, prof. Aleksas Girdenis, muzikologė dr. Zita Kelmickaitė, žurnalistė Danutė Mukienė, etnomuzikologė Loreta Mukaitė-Sungailienė.

Žurnale daugiausia publikacijų spausdinama Žemaitijos istorijos, kultūros, kalbos, tautosakos, Žemaičių kultūros draugijos, Žemaičių akademijos veiklos temomis. Nuo 2004 m.

žurnalas įgyvendina projektą „Kultūros paveldo integravimas į regionų plėtrą: Lietuvos ir Europos Sąjungos šalių patirtis ir perspektyvos“.

XXI amžiuje, išsiplėtus informacinių technologijų galimybėms, Žemaitijos regionas reprezentatyviai pristatytas pasauliui elektroninėje svetainėje *Žemaitija*. Svetainės puslapyje *Redaktoriaus žodis* informatyviai pateikta visa svarbiausia informacija apie Žemaitijos regioną, čia galima rasti ir žurnalo *Žemaičių žemė* straipsnių elektronines versijas. Taigi Danutė Mukienė, Regionų kultūrinių iniciatyvų centro pirmininkė, svetainės *Žemaitija* projekto vadovė ir *Žemaičių žemės* redaktorė skelbia:

„Mūsų leidinys kviečia Jus susipažinti su turtingu Žemaitijos kultūros paveldu, žymiausiais krašto muziejais, parkais, teatrais, kitomis kultūros įstaigomis, lankytinomis vietomis, visuomeninėmis organizacijomis, kurios šiuo metu daro didžiausią įtaką kultūrinio gyvenimo pakilimui Žemaitijoje. Čia Jūs rasite ir žemėlapius, kuriose užfiksuotos Žemaitijos istorinės, etnografinės ribos. Pateikiamos mokslininkų mintys, pasisakymai Žemaitijos istorijos ir kultūros temomis. Jūs turite galimybę susipažinti ir su Žemaitijos herbu bei vėliava, šiame krašte gimusiais, gyvenusiais, dirbusiais žymiausiais mokslo, meno, kultūros ir visuomenės veikėjais, Žemaitijos šviesuolių kultūriniais sambūriais, Žemaičių rašytojų sąjūdžiu, Telšių vyskupija, žemaičių spauda. Surasite ir svarbiausias „Žemaičių žemės“ žurnalo publikacijas.

Žemaitija – ne vienintelė svetainė internete, kurią sukūrė Regionų kultūrinių iniciatyvų centras. 1998 m. pabaigoje Internetu buvo pateiktas leidinys „Postilei – 400“. Jį galima rasti adresu <http://postilla.mch.mii.lt>. Kitos mūsų sukurtos svetainės Internetu: „Žemaitijos parkų ir muziejų kelias“, „Lietuviškas žodis“ <http://www.spaudos.lt>, „Lituanistikos paveldo ir įprasminimo komisija“ <http://www.lituanistika.lt> ir keletas kitų“ (46).

Suprantama, kad šiandieniniame sparčios komunikacijos amžiuje, inovatyvių technologijų taikymas leidžia žurnalo skaitytojų ratą išplėsti dar daugiau, tokiu masinančiu būdu į regioninę politiką įtraukiant jaunimą. Panašų tikslą turi ir Žemaičių kultūros, akademinio jaunimo ir vaikų paramos fondo (toliau – fondas, įsteigtas 1998 m. gegužės 11 d.) steigėjai. Fondo tikslas – parama mokslo, kultūros, švietimo, meno, socialinės globos ir rūpybos sritims, kultūrinė ir edukacinė veikla. Vienas iš fondo (kartu su Lietuvos dailės muziejumi) veiklos programos tikslų – kaupti ir šiuolaikinių masinės informacijos priemonių pagalba, taip pat bendrai sukurtuose leidiniuose skleisti informaciją apie Lietuvos dailę ir jos ištakas. Elektroniniai leidiniai, be abejo, reali ir graži galimybė sudominti visuomenę ir tradicijų sklaidai, ir sparčiai atsinaujinančia informacija. Šiandien jau galima kalbėti apie ateities elektroninę leidybą. Danutė Mukienė, *Žemaičių žemės* žurnalo redaktorė, „Lietuvos muziejų“ portalo <http://www.muziejai.lt> bei keliolikos kitų kultūros, švietimo elektroninių leidinių, įvairių

projektų autorė, Lietuvos dailės muziejuje veikiančio Skaitmeninių leidinių centro vadovė teigia, kad pirmiausia tokia leidyba „turėtų būti skirta žmogui. Būtų šaunu, kad tie, kas domisi kultūros, švietimo elektroniniais leidiniais, surinkę jiems skirtą informacinių svetainių, virtualių parodų, ekspozicijų, skaitmeninių žurnalų adresus, patogiai įsitaisę prie monitoriaus, pasijustų kaip namuose, neskubėdami ir nesivargindami rastą reikiamą informaciją, susipažintų su naujausiomis parodomis, grožinės literatūros naujovėmis ir kita jiems aktualia informacija“ (27). Komunikacijos technologijos šiandien – dominuojantis globaliosios modernybės privalumas, užvaldęs žmonių kasdienybę, ne tik keičias laiko – erdvės santykį, bet ir kuriantis sampratą, kad globalumas vis labiau tampa kultūriniu akiračiu, kuriame žmonės įrėmina savo būtį. Labai artimos pastarajai nuomonei yra ir Davido Heldo (D. Held) ir kt. mintys, kad kultūra yra terpė, per kurią individai ir kolektyvai organizuoja ir išreiškia savo tapatybę laike ir erdvėje (12).

2. 2. Kultūros savaitraštis *Žemaičių saulutė*: regioninės kultūros plėtotė

1991 m. lapkričio 1 dieną Plungėje išėjo pirmasis, tada *Saulutės* laikraščio numeris (žr. priedą Nr. 3). Tai buvo kuklus vieno spaudos lanko leidinys, tačiau pasišovęs kalbėti apie amžinuosius dalykus: istoriją, kultūrą, tikėjimą, idealus. Plungėje tuo metu ėjo tik vienas laikraštis – *Žemaitis*. Taip jau sutapo, jog kaip tik tuo metu pastarasis laikraštis buvo pradėjęs publikuoti istoriko Adomo Butrimo surinktą medžiagą apie 1916 – 1920 m. Žemaitijoje veikusią švietėjišką kultūros draugiją „Saulutė“, leidusią to paties pavadinimo laikraštėlį. Plungiškiams kilo mintis atkurti vokiečių ir sovietų okupacijų „uždusintą“ laikraštį ir pirmųjų saulutininkų dar prieš 75-erius metus iškeltą šūkį „Švieskis ir šviesk!“ 1993 m. *Saulutė* Nr. 44 (100) džiaugsmingai skelbia: „Jūsų rankose – 100-asis „Saulutės“ numeris“. Pirmajame puslapyje, rubrikoje *Laiškas redakcijai* publikuojami fragmentai iš skaitytojų laiškų: „MINTYS NUO 1-OJO IKI 100-OJO NUMERIO“ (žr. 4 priedą).

Pirmasis atkurtosios *Saulutės* etapas baigėsi rajono valdžiai panaikinus Kultūros skyrių.

Netekęs materialios paramos, 1994 m. kultūros leidinys laikinai užgeso. Antrasis atkurtojo savaitraščio gyvenimo etapas siejasi su nauju rėmėju – *Valstiečių laikraščiu*. 1994 m. spalio 5 d. kultūros savaitraštis prisikėlė nauju pavadinimu – *Žemaičių saulutė* ir buvo dedikuotas Žemaitijai ir visiems žemaičiams (žr. priedą Nr. 5). Savaitraštis imtas platinti visoje Lietuvoje. Po metų *Valstiečių laikraštis* kultūros leidiniui paramą nutraukė. Prasidėjo trečiasis *Žemaičių saulutės* gyvavimo etapas – saulutininkai patys ėmėsi iniciatyvos ir 1995 m. gruodžio 11 d. atkūrė kultūros draugiją „Saulutė“, iki šiol veikiančią prie Plungės viešosios bibliotekos. Nuo tada draugija „Saulutė“ leidžia kultūros savaitraštį *Žemaičių saulutė*. Bendrą draugijos ir bibliotekos projektą dėka įamžintas rašytojos Šatrijos Raganos atminimas jos tėviškėje Keturakių kaime (Plungės r.). Tradicija tapo S. Daukanto bibliofilų klubo ir bibliotekos rengiamos tarptautinės

knygos konferencijos. Savo vietą ir klausytoją surado kasmetinė literatų klubo „Vingirykštė“ (įkurtas 1998 m.) kūrybos šventė, keliautojų klubo „Terra incognita“ vakarai – susitikimai. Visų jų veiklą plačiai nušviečia *Žemaičių saulutės* puslapiai.

Šiandienos saulutininkų veiklos ratas platus: leidyba, parodų ir įvairių renginių organizavimas, talkos, ekspedicijos, aplinkos apsauga, kelionės, tarptautinis bendradarbiavimas. *Žemaičių saulutė* yra visų draugijos „Saulutė“ vykdomų projektų dalyvis. Savaitraštis yra pristatytas ALF išleistame kultūros leidinių kataloge.

Kultūros savaitraštis stengiasi neatitrūkti nuo regione gyvenančių žmonių interesų, bet ir nepataikauja masiniam skaitytojui. Leidinys orientuojasi į šviesuomenę. Be straipsnių, atspindinčių regiono kultūros gyvenimą, publikuoja vertimus, taip „atvedamas“ į regioną Europos kultūrą.

Stanislovas Žvirgždas „Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo 2006 metų veiklos ataskaitoje“ teigia, kad „*Žemaičių saulutė* sumaniai ir dalykiškai praplečia ketvirtinio leidinio *Žemaičių žemė* tematiką. Spausdinama medžiaga svarbi, įdomi, naudinga kultūros švietimo bendruomenėms, moksleivijai. Leidinyje pateikiami kultūros paveldo specialistų parengti informaciniai, pažintiniai straipsniai paveldo vertės, jo išsaugojimo klausimais. Abu leidiniai turi savo auditoriją Lietuvoje ir pasaulyje. Ypač tarp plačiai pasklidusių žemaičių“ (47).

Kaip mąsto literatūrologė V. Daujotytė, žmogaus kūnas, kur bebūtų, „sąmonės būdu yra savo vietoje, tebeveikiamas vietos dvasios ir pats ją palaikantis, stiprinantis. Kuo toliau nuo *savo vietos* yra, tuo intensyviau ją jaučia. Nutolimas gali būti ir priartėjimas“ (11, 42). Juk vietos pojūtis kyla iš jausmo, kad dabartis aprėpia ir tuos, kurių čia šikart nėra. Dvasinio ryšio sąveika palaikė sunkiausių išbandymų laikais, tad ir šiandien savaitraščio *Žemaičių saulutė* leidėjai glaudžiai bendradarbiauja su kraštiečiais pasklidusiais po pasaulį. Laikraščiu rašydavo Vilniuje gyvenanti socialinių mokslų daktarė Regina Žukienė, JAV gyvenantis menininkas Jonas Prakapas, Kanadoje gyvenantis profesorius Genius Procuta. Leidinys turi skaitytojų JAV, Kanadoje, Vokietijoje, Ukrainoje, Rusijoje, Australijoje. Laikraščio leidėjai bendradarbiauja su Latvijos universiteto mokslininkais, kurie kviečiami dalyvauti įvairiuose renginiuose, konferencijose: Latvijos universiteto docentė dr. Rūta Muktupavela 2007 m. rugsėjo 28 d., Plungėje vykusiame seminare „Europietiškosios ir baltiškiosios kultūros samprata: menas, literatūra, pasaulėžiūra“, skaitė pranešimą tema „Latviai ir lietuviai: kasdienio bendravimo stereotipai“ (Ž. s., 2007-12-01 Nr. 24 (587); Apie vokiečių menininko iš Schleswigo-Holsteino žemės Kurto Bentlerio piešinių parodos atidarymą *Žemaičių dailės muziejuje* rašo K. Paulauskaitė, 2007-07-14 *Žemaičių saulutėje* Nr. 14 (577). Šis vyresniosios kartos vokiečių menininkas 1933 m. gimė Rytų Prūsijoje, Klaipėdoje (Memelyje). Po antrojo pasaulinio karo kartu su Lietuvos pabėgėliais atsidūrė Vokietijoje. Bendraudamas su lietuviais išmoko lietuvių kalbos, kurios nepamiršo iki šių dienų.

Išsamiai savaitraštyje aprašomos tradicija tapusios Pasaulio žemaičių dailės parodos, vykstančios nuo 1989 m. Plačiau apie šiuos renginius, jų dalyvius žr. Žemaičių dailės muziejaus internetinėje svetainėje http://www.oginski.lt/ZDM/pas_zem_dail_parodos.htm

III. Žemaitijos regiono kultūros versmės: gimtojo krašto topika regioniniuose leidiniuose *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė*

3.1. Etninio tapatumo apžvalga: etnografiniai ypatumai, toponimika, krašto autentika

Etninės kultūros sąvoka išsamiai nusakyta 1999 m. rugsėjo 21 d. priimtame „Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme“, kuriame nurodoma, kad „Etninė kultūra – visos tautos (etnos) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimoneę ir etnografinių regionų savitumą“ (21). Etninės kultūros gyvoji tradicija – tautos paveldėtos kultūros perdavimas, jos kūrimas ir atsinaujinimas. Tradicinė kultūra yra visos tautinės kultūros pagrindas. Tradicijų niekas nekuria, jos, kaip gyvenimo būtinybė, gimsta, išsirutulioja per ilgus dešimtmečius ar net šimtmečius. Kuriant ateitį, visada būtina atsigręžti į praeitį, gerai pažinti savo istoriją. Išsaugotos tradicijos padeda tautai susitelkti, suvokti istoriją.

Nijolė Borusevičienė 2001 m. Šiauliuose išleistoje knygoje „Lietuvių etninės kultūros bruožai“ išskiria tris pagrindines sąvokas, sudarančias terminą „etninė kultūra“: „**Papročiai** – įprasti, nusistovėję poelgiai, tapę nerašytomis elgesio normomis. Orientuoja žmogų į praeitį – tėvų, senelių, kitų žmonių elgesį“ (7, 5). Pagal elgesio turinį skiriami darbo, švenčių, vardynų, vestuvių, laidojimo, pagal paplitimą – etninės grupės, kaimo, šeimos, darbo kolektyvo, pagal poveikio būdą – ritualiniai, doroviniai, maldos ir kt. **Tradicijos** įvardijamos kaip žmonių iš kartos į kartą perimami ir tęsiami tautos raiškos būdai ir formos. Būdingiausios apraiškos yra papročiai, apeigos, religiniai tikėjimai, mąstysena ir elgsena, vaizdiniai, simboliai, idėjos. **Apeigos** įvardijamos kaip visuma veiksmų ir poelgių, susijusių su tradicijomis, siekiant išreikšti tam tikrą idėją, jausmus.

Lietuvoje, pagal susiformavusią tradiciją, etnografija yra mokslinės istorijos pagalbininkės kraštotyros dalis, kartu su tautosaka tirianti materialųjį ir intelektualųjį tautos kultūros paveldą. Etninė kultūra – tai kaimo, miestelio, miesto ar regiono gyventojų iš kartos į kartą perduodamų kultūros vertybių visuma – su tautos istorija susijusi istorinė atmintis, tradicijų, papročių, tautosakos, muzikos, šokių, kalbos etninio savitumo – tarmių, etninių vietovardžių gerbimas ir išsaugojimas ateities kartoms.

Etnografijos tyrimų objektai yra kraštovaizdis, urbanistikos paveldas, dvarai, sakralinė architektūra, mažoji architektūra, etninė architektūra, statinių puošyba, technikos vertybės, tautinis kostiumas, audinių raštai, vestuviniai sodai, margučių raštai, Užgavėnių kaukės, žemdirbystės padargai, namų apyvokos daiktai, amatininkų darbo įrankiai, muzikos instrumentai, šventės, tradicijos, tautinių mažumų kultūros paveldas, memorialinės laidojimo vietos, o ypač iš kitų tautų Lietuvą dar išskiria metalinės kryžių viršūnės ir sakralinė medžio skulptūra.

Ypatingą reikšmę etninio tapatumo sampratai turi gimtoji vieta. Literatūrologė V. Daujotytė teigia, kad „vietos dvasios materialusis pamatas – *kraštovaizdis*, krašto vaizdas, susidarantis kaip atskirų elementų, gamtinių ir kultūrinių, sąveika“, būtent „kraštovaizdis formuoja neišnykstančius išpaudus sąmonėje ir kūne“ ir tik „siela liudija, kad suvokiama-juntama daugiau negu galima paaiškinti <...>, vietos dvasia žvelgia sąmonės akimis“. (11, 34). Todėl žemaitis savo sodybą vadina visaapimančiu žodžiu – gyvenimu.

Žemaičių žemės paantraštė: ISTORIJA, PAMINKLAI, FOLKLORAS, ETNOGRAFIJA, KALBA, DABARTIS informatyviai apibendrina leidinio turinį ir tikslus, beje, tai ir nuolatinės rubrikos, supažindinančios skaitytoją su Žemaitijos paveldu. Tik iš informatyvios kiekvienos rubrikos medžiagos galima nustatyti, kokios etninės vertybės yra svarbiausios žemaičiams ir kaip jas žurnalo leidėjai pateikia skaitytojui.

Etnografija, Tautosaka, Folkloras, Gyvoji kultūros tradicija, Tautodailė – tai rubrikos, skirtos paveldo temai. Leidėjų intencija aiškiai išsakyta žurnalo antrašte – *Žemaičių žemė*. Tai – gimtasis kraštas, jo istorija, išsaugotas protėvių palikimas, gyvoji tradicija: dainos, šokiai, papročiai ir svarbiausia – nenutrūkusį gija – tarmė. O paantraštė: DABARTIS tegu lieka atviras klausimas kiekvienam skaičiusiam ir kada nors skaitysiančiam šį žurnalą adresatui. Pamaštymui ir susimąstymui...

J. Ostaszewska-Nowicka viename *Žemaičių žemės* žurnale apie lietuvių paveldą rašo:

Kiekvienos tautos kultūros istorijoje randama tokių vertybių, kurios niekada ir niekaip negali pasikeisti, kurios laikui bėgant turtina savo simboliką vis naujais reikšmės kontekstais. Tokioms vertybėms priklauso Lietuvos mediniai kryžiai ir koplytėlės. Tai Lietuvos etnografinis fenomenas (30, 22).

Žemaitija pasižymėjo ypatinga kryžių ir paminklų gausa. Todėl ji ir vadinama kryžių ir koplytėlių žeme. Anot L. Jucevičiaus: „Prie kiekvienų namų, lygiai pono, lygiai prasto žmogelio, yra darželis bei sodelis ir stovi medinis kryžius, tikėjimo vėliava, to krašto žmonių dievobaimingumo ženklas. Kryžius paprastai stovi gale trobos, figūra į langus; tatau mūsų sodžiaus žmonėms akivaizdžiai primena, jog visus darbus, ir blogus, ir gerus, visada regi Dievas. Pakelėse taip pat yra kryžių <...>. Kryžių palei kelią taip tanku, jog nuo vieno ligi kito vos kelios dešimtys žingsnių. Teisingai tą šalį galima pavadinti kryžių ir kunigų kraštu“ (13, 367).

Žemaitijai būdingos medinės koplytėlės, statytos ant žemės. Jos būdavo įvairių stilių (apvalios, keturkampės, kryžminės, su kolonėlėmis ir be jų pagrindiniame fasade) ir skirtingų stogo formų (kūginės, dvišlaitės, keturšlaitės, kryžminės), vienos buvo atviros tik iš priekio arba iš trijų šonų, kitos – visai atviros). Jos buvo statomos ant akmens, lauko akmenų arba plytų mūro, arba ant medinio rentinio.

Koplytėles su šventųjų skulptūromis statydavo pakelėse, kiemuose, kryžkelėse, ant kalvelių, žmonių žuvimo vietose. Koplytėlių tankumas Žemaitijoje XIX amžiaus pirmoje pusėje buvęs, kaip teigia L. Jucevičius „taip tankus, jog tarpas nuo vieno ligi kito vos kelios dešimtys žingsnių“ (13, 367). XX a. pradžioje koplytėlės pradeda nykti. Tai užfiksavo Ignas Končius. Jis 1912 metais Žemaitijos keliais, registruodamas memorialinius paminklus, nuvažiavo 218 kilometrų ir užregistravo 730 objektų. Antrą kartą tą patį kelią pakartojo 1932 m. ir rado tik 382 objektus. Mūsų liaudies kryžiai, koplytėlės su skulptūromis tarybų valdžios metais buvo negailestingai naikinami, todėl šių tradicinių paminklų šiandien mažai belikę.

Šiame kontekste negali likti nepaminti dievdirbiai. Jie dažniausiai būdavo mažžemiai ar bežemiai valstiečiai. Vieni gyvendavo savo ūkeliuose, kiti klajodavo po apylinkes dirbdami kryžius, koplytėles ir šventuosius. Neturėdami jokio turto, gyveno skurdžiai, bet buvo laisvi. Dauguma jų buvo beraščiai, kiti mokėjo šiek tiek rašyti bei skaityti. Retas kuris buvo mokęsis mokykloje. Žmonės dievdirbius gerbė, nors dažnai laikė keistuoliais. Dievdirbiai droždavo ne tik skulptūras. Dažnai jie būdavo žinomi ir kaip gabūs dailidės, staliai, statybininkai, šaltkalviai, net batsiuviai. Jie tapydavo paveikslus, raižydavo bei platindavo raižinius, mokėdavo daryti muzikos instrumentus ir patys būdavo neblogi muzikantai.

1998/4 (21) *Žemaičių žemės* leidinyje, rubrikoje *Tautodailė* S. Urbonienė apibūdina XIX – XX a. I pusės, vienos išraiškiausių lietuvių dailės šakos – žemaitiškų skulptūrų – siužetus, dekoravimą, jų statymo ypatybes. Anot V. Miliaus, paminklai statyti tragiško žuvimo vietose – „kad žuvusiojo siela ilsėtųsi ramybėje ir negąsdintų praeivių“ (23, 22), arba tai, kad žemaičiai mėgdavo sodybose turėti tokių šventųjų statulėlių, kokiais vardais buvo pakrikštyti šeimos nariai. 2000/3 (28) *Žemaičių žemės* rubrikoje *Etnografija*, paskelbtas Č. Kontrimo straipsnis „Žemaitijos geležiniai kryžiai“. Čia išvardinti seniausi ir gražiausi Lietuvos architektūros ansambliai: Tytuvėnų Šv. Jurgio bažnyčios ir vienuolyno pastatai, Grūšlaukės ir Salantų bažnyčios; aptartos autoriaus gimtajame krašte (Mažeikių r.) esančios Sedos ir Židikų bažnyčios. Straipsnyje analizuojami kryžių ypatumai. Anot Č. Kontrimo, ypač originalūs yra kryžiai su išryškintais saulės diskais, prie šių pritvirtinti tiesūs, banguoti ir laužyti saulės spinduliai, saulės disko viduryje – ikonografiniai įrašai, kryželiai, širdys, žvaigždės: „Varnių girininkijoje buvo išsaugotas XIX a. pradžios Varnių bažnyčios kryžius, kuriame sutelkti būdingiausi Žemaitijai geometriniai, dangaus kūnų (ypač išdidintas mėnulis) ir augaliniai puošmenys“ (Ž. ž. 2000/3 (28), 24). Žemaitijoje, kaip niekur kitur, daug kryžių su vėjarodėmis. Šiame regione nemažai kryžių, kurių galai ir spinduliai – stilizuotos medžių šakos, lapai arba liaudies dainose apdainuotos žvaigždės.

1995/3 (8) *Žemaičių žemės* numeryje I. Perminienė supažindina su žemaičių menininku, kraštotyrininku Juzefu Perkovskiu, Žemaitijoje gyvenusiu 20 metų. Apie 1920 m. J. Perkovskis dirbo piešimo mokytoju Telšių gimnazijoje. Straipsnyje pateiktos svarbią išliekamąją vertę turinčios

ilustracijos su autoriaus užrašais ir komentarais. Daugumoje jų dominuoja kryžiai. Darbų originalai saugomi „Alkos“ muziejuje. 2005/1 (46) *Žemaičių žemės* leidinyje pristatoma 1999 m. Žemaičių akademijos ir Žemaičių muziejaus „Alka“ spaudai parengta J. Perkovskio knyga „Žemaičių liaudies meno ornamentas: forma ir simbolika“. 1995/3 (8) *Žemaičių žemėje* V. Vitkus, remdamasis M. Brenšteino⁴, J. Perkovskio ir Č. Kontrimo darbais aptaria koplytstulpius, kurie baigiasi medine ar geležine viršūne – kryželiu. Tokie du stulpai – stelos yra ir Raseinių kapinėse. 1998/4 (21) *Žemaičių žemės* rubrika *Dailė* supažindina su žemaičių dailininko ir pedagogo Č. Kontrimo (1902-1989) veikla, trumpai pristatyta jo knyga „Lietuvos geležiniai kryžiai“. Taigi gausios publikacijos šia tema tik patvirtina, kad kryžiai – neatsiejama paveldo dalis.

2000/3 (28) *Žemaičių žemės* leidinys išimtinai skirtas žemaičių etnografijai. *Kraštovaizdžio* rubrika, parengta pagal Č. Kudabą, skaitytojui pateikia vaizdingą aprašymą:

Sodos...Tai branduoliniai kaimai, vietos tarpe vadinami sodomis. Yra išlikę net su tuo žodžiu sudarytų vietovardžių – Šilsoda, Lauksoda, Miksodžiai, Gelsodis, Sodalė, Medsodžiai, Medsėdžiai. Sodose sodybos išsidėsčiusios paskirai, be jokio plano. Jos užima stambesnių kalvų šlaitus, banguotas sausas pašlaites, kybo upių slėnių pakraščiais, prisigretinusios prie mažų upelių, nedidelių irštų, tūno pamiškių užuoganose (16, 3).

Straipsnyje analizuojama, kokio senumo, kiek tradiciškas (žemaitiškas) šis gyvenviečių išsidėstymas kraštovaizdyje ir koks jų stilius. Aptariamai kultūrinio Žemaitijos kraštovaizdžio estetiški bruožai: tradicinė trobesių struktūra ir vidaus kompozicija, ryšys su reljefu, taip pat senųjų Žemaitijos gyventojų ryšys su gamta, analizuojamos aplinkybės, formavusios senąją žemaičių sodybą. Į savitą viensodų kraštovaizdį gražiai įsilieja pagal XIX a. madą turinti atrodyti žemaitė moteris – „kap rogiū kopelė“⁵, o jei norim taip atrodyti, turim taip pat kaip babūnėlės ir vilktis – ne vieną sijoną, o bent tris, keturis. Taip teigia straipsnio autorė Z. Baniulaitytė, toliau labai išsamiai aprašanti žemaičių moterų ir vyrų tautinių drabužių ypatumus. Turbūt niekas net neginčytų, kad vienas iš svarbiausių etniškumą pabrėžiančių akcentų yra tautiniai drabužiai.

Ne mažiau svarbi etniškumą liudijanti tema – žemaičių butis ir amatai. G. Šatkauskas straipsnyje „Žemaitijos kaimo buties muziejus“ išsamiai supažindina su autentiškais liaudies architektūros statiniais: troba, svirnu, tvartu, daržine ir kt. pastatais. Aprašo, kokie pastatai būdavo statomi stambaus ūkininko sodyboje, kokie vidutinio valstiečio arba mažžemio valstiečio sodybėlėje.

Žemaičių žemės 2000/3 (28) publikacijoje „Aple žemaitiu gīvenėma būda ēr anū kaimīnus“ samprotauja Rumšiškių liaudies buties muziejaus direktorius S. Gutautas. Straipsnyje „Butis ir

⁴ 1900 m. Džiuginėnuose (Telšių r.) gimęs ir gyvenęs istorikas

⁵ Z. Baniulaitytės straipsnis „Žemaitiu tautėnė drabožė“ skaitytojui pateiktas žemaitiškai. *Žemaičių žemė*, 2000/3 (28), 19.

amatai“ V. Rimkuvienė ir D. Mukienė apžvelgia žemaičių amatus: baldų gamybą, medinių indų, verpimo ratelių, klumpių gamybą, batų ir rūbų siuvimą, audimą, kalvystę, puodininkystę:

Austi ir verpti seniau mokėdavo kiekviena Žemaitijos kaimo moteris. <...>Alsėdžiuose visi žinojo Justiną Tolutaitę (1889-1983), kuri audimo mokėsi pas žymų latvių audėją. Tarpukario Lietuvoje dalyvavo parodose, 6 kartus apdovanota garbės raštais. Sužavėtas jos audinių, J. Basanavičius jai padovanojo auksinę monetą, o prezidentas A. Smetona – auksinį žiedą (33, 9).

Medinių indų gamyba užsiimdavo kubiliai. Jie gamino medinius indus, kurių reikėdavo kiekviename ūkyje. Juose būdavo laikomi maisto produktai, grūdai, miltai ir kt. <...> Skaptavimas ir išdeginimas – seniausia medinių indų dirbimo technika. Labiausiai paplitę buvo skobtiniai indai. Vėliau atsirado šuleliniai, padirbti iš lentučių su lankais. <...>Kubiliais itin garsėjo Plungė (33, 8).

V. Vaitkutė publikacijoje „Liaudies baldai ir jų dekoravimas Žemaitijoje“ aprašo žemaitiškų baldų dekoravimo ypatumus ir ornamentų kompozicijas:

Žemaitijoje randame daug tapybinių skrynių, kur vienspalviame fone raštas pasidalina į dvi ornamentų grupes. Tarp jų dažnai yra tarpinis motyvas, primenantis ažūrinį mezginių raštą, kuris sudaro tarsi apskritą „saulutę“ iš lapų, brūkšnių arba laukelio junginio (42, 20).

Suprantama, kad baldų motyvo siluetas, elementai, stilizavimas atskiruose regionuose savitas. Kaip pastebi straipsnio autorė, Žemaitijoje labai dažnas augalinis ornamentas, kuris dažnai išauga iš vazonėlio. Žemaičiuose labai paplitęs lelijos ir tulpės žiedas. Kiek retesnis baldų dekoravime paukščio motyvas.

Labai įdomus žemaitiškų laukų sistemos skrynių aplink laukus arba tarplaukyje tapomas geometrinis ornamentas, primenantis augalinius motyvus. Toks raštas būdingas tik Žemaitijai. Jis sudaromas iš plonų linijų bei taškučių derinio. Puošniausias geometrinio ornamento motyvas yra saulutė (42, 21).

Tame pačiame 2000/3 (28) *Žemaičių žemės* leidinyje publikuojamas straipsnis „Kraičių skrynios ir kraitis“, pagal muziejininko ir archeologo Vito Valatkos surinktą dokumentinę medžiagą apie kraičių skrynių įvairovę, jų puošybos ypatumus ir kraičio tradicijas. *Maisto* rubrika pateikia žemaitiškų valgių receptus. Turbūt ne visi žino kaip gaminti ir kuo ypatinga rasalynė, kleckynė ar spirgynė?

Neįmanoma kalbėti apie tapatumą ir savastį, neaptarus legendomis ir mitais apipinto Žemaitijos krašto, neišgilinus į tautosaką, tradicijas, papročius, miestų ir miestelių atsiradimo istorijas. Taigi kiek dėmesio žurnalo *Žemaičių žemė* leidėjai skiria šioms temoms?

Pradėti derėtų nuo piliakalnių, nes jie – prieš daugelį šimtmečių buvusios įtvirtintos gyvenvietės. Mokslininkų jau seniai įrodyta, kad kraštovaizdžiui, konkrečiai vietai, didelę įtaką daro žvaigždynai, arba dangaus toponimika. Kaip susiję šie reiškiniai, L. Klimka aiškina *Etnokosmologijos* rubrikoje pateiktoje publikacijoje „Žvaigždynai virš Žemaitijos“:

Romėnai sakydavo: „nomen omen“ – vardai turi paslaptį, t. y. giluminę prasmę. Tai labai tinka ir dangaus skliauto šviesulių pavadinimams. Juose – tūkstantmetė žmonijos istorija: mitai, legendos, tikėjimai apie pasaulio sąrangą. <...> Bene įdomiausius žvaigždžių vardus bus turėję žemaičiai. Žemaitijoje dar labai ryškūs senosios mitologijos atšvaitai pasakojimuose apie dangaus skliauto šviesulius ir reiškinius. <...> Šiuo metu iš žvaigždynų žmonės geriausiai pažįsta Grįžulo ratus, neretai vadindami juos ir Grigo ratais (astronomai įvardija lotyniškai Ursa Major – Didžioji meška) (18, 15).

Todėl meška Žemaitijos vėliavoje – ne atsitiktinai. Straipsnio autorius pateikia ir daugiau įdomios medžiagos apie kitus žvaigždynus, teigia, kad atstačius žvaigždėto dangaus senovinius įvaizdžius, geriau galėtume suvokti savo tautosakos, ypač dainų ir pasakų, taip pat kitų etninės kultūros reiškinių prasmę.

Į vietos reikšmę svarbu atkreipti didesnę dėmesį, pamąstyti, kokia konkrečios vietos reikšmė Žemaitijos istorijoje. Graikų kilmės žodis *filotopija* reiškia meilę vietai. Ta meilė tikra, nes žmogus natūraliai prisiriša prie vietovės, kurioje gyvena. Kai užsimezga asmeninis kontaktas su praeities palikimu, pajuntame stiprinančią ir vienijančią dvasinę patirtį, ryšį su tradicijomis. Žinąs savo šaknis, žmogus jaučiasi saugesnis. Filosofas A. Šliogeris knygoje *Būtis ir pasaulis: tyliojo gyvenimo fragmentai* (2006), kalba apie tam tikros vietos (topos) meilę, kurią dar vadina „vietove šiapus horizonto, arba meilės lauku“. Tai namų ir Tėvynės būtiškosios esmės apmąstymas.

1996 m. 4-ame *Žemaičių žemės* žurnale publikuojami prof. V. Daujotytės pranešimo, skaityto tais pačiais metais, rugpjūčio 2 – 3 d. Telšių r. Pavandenės miestely vykusioje tradicinėje Žemaičių akademijos vasaros konferencijoje, kurios pirmoji diena buvo skirta Pavandenei⁶ pamąstymai apie vietą, kaip būtį, kur nereikia būti, kad ją jaustum:

Važiuojant ar einant senuoju keliu iš Užvenčio per Kolainius, Venius į Pavandenę, galima pajusti, kas yra Žemaičių gamtovaizdžio gilumas, sunkumas, kaip šviesa čia plėšiasi iš juodmiškių tamsos, iš aukštų medžių tankmės. Pavandenė – iš vandenų, prie vandenų. Šviesu nuo aukštų dievkalnių – Sprūdės ir Moteraičio. Nuo senos alkavietės su duonos vardu – Duonkalnio. Pavandenė yra mažytis miestas stebuklingai šviesioj gamtos erdvėj. Nuo jos vandenų atsispindėdamas dangus pagilėja. Taip yra tik Žemaitijoj (Ž. ž. 1996/4 (13), 2).

Suprantama, kad ypatingą vietą Žemaitijos istorijoje užima sakraliniai objektai: piliakalniai, dievkalniai, alkakalniai. Kraštovaizdis yra vietos dvasios materialusis pamatas, susidarantis iš

⁶ Pavandenės dvaras – dramatiško likimo Sakelių šeimos lizdas. Čia namų mokytoja buvo Šatrijos Ragana.

atskirų gamtinių ir kultūrinių elementų, teigia literatūrologė V. Daujotytė: „Su krašto vietos vaizdu susiję pirmapradžiai žmogaus jutimai, pirminiai išvietinimo, išipasaulinimo būdai, patys seniausi kalbiniai percepcijos pavidalai patarlėse, priežodžiuose, apskritai folklore<...> Gamtinė aplinka yra pirminė, mūsų sąmonė yra *vietišškai-gamtiškai* archetipiška <...> *Archetipinė ugnies atmintis*, itin įsigyvenusi žemaičių sąmonėje: jų kalnai, kalnų pilys turėjo seniausią laužų-deglų pavojaus signalizaciją“ (11, 35-41).

G. Čižiūnas straipsnyje „Žemaičių dievkalniai. Kultūros paveldas regionuose“ rašo:

Vietą tokiam piliakalniui protėviai rinkdavosi itin apdairiai. Ieškodavo kyšulio. Ežerų pusiasalio, natūraliai suformuotos didelės kalvos, kurią juostų upių slėniai, neišbrendamos pelkės. <...> Žemaitijoje turime vietų, kur X-XIII a. vienos šalia kito nedideliu atstumu – vos už pusės – vieno kilometro – stovėdavo po keletą piliakalnių. XIII a. istoriniuose šaltiniuose tokios piliakalnių grupės vadinamos pilių apygardomis, kurias valdė vietiniai didikai (feodalai). Jos davė pradžią ankstyviesiems miestams (8, 24).

Straipsnyje pateikiamos gražiausių ir didingiausių Žemaitijos dievkalnių Apuolės, Impilčio, Medvėgalio, Moteraičio, Sprūdės ir Šatrijos legendos ir aprašymai.

Panų kalnas – legendomis apipintas alkakalnis. Padavimas pasakoja, kad šį kalną su netoliese buvusiu dvaru jungė slaptas urvas. Po kalva buvęs erdvus požemis. Švedmečiu kartą keli šimtai merginų, jaunų moterų pasislėpė šiame požemyje. Švedai sužinojo. Užvirė mūšis. Imta reikalauti, kad moterys išeitų, kitaip joms būsias galas. Žemaitės buvo pasirengusios mirti, negu patekti į švedų glėbį. Švedai įsiuto ir užritino sunkiais akmenimis visas angas. Keletą dienų iš po žemių sklido verksmas, maldos, kalbos, giesmės, tačiau galop šie garsai nutilo. Ir tada įvyko stebuklas – iš po vieno ant angos užridento akmens išsiveržė šaltinis – tai bėgo nekaltų kankinių ašaros. Nuo tada šis kalnas pradėtas vadinti Panų kalnu (32, 18).

Apie piliakalnius ir alkakalnius dar rašyta ir kituose *Žemaičių žemės* žurnaluose: 1994/4 J. Andriusevičius „Telšių kalneliai“; 2004/3 (44) G. Čižiūnas „Jie slėpė ir gynė žemaičius“; 2004/3 (44) D. Želvytė „Pavandenė: gyvenvietė dievkalnių kaimynystėje“; 2003/1 (38) S. Kasparavičius „Bilionių piliakalnis – legendiniai Pilėnai?“, 2007/3 (56) J. Guntinas „Garuojantis ir žalias Mikytų alkakalnis“ ir kt.

Ypač daug dėmesio *Žemaičių žemės* leidėjai skiria tradicijų ir papročių puoselėjimui bei testinumui, tad tikslinga būtų trumpai apžvelgti svarbiausias publikacijas. Rubrika *Tradicijos* pateikia įdomios medžiagos apie įvairias žemaičių šventes. 1997/2(15) D. Ramonaitės straipsnyje „Vardinės Žemaitijoje“ aprašomi Vardinių papročiai, jų šventimas. Juk nuo seno žinoma, kad vaikui vardas buvo suteikiamas dažniausiai tėvų sutarimu, kaip slaptas palinkėjimas, Žemynėlės palabinimas ir kt. Ne be reikalo tikima, kad vardai yra ženklai.

2000 m. 3-ame *Žemaičių žemės* leidinyje J. Žemaitytės parengtame straipsnyje „Žemaitėškas ličinas“ pasakojama apie Užgavėnės Žemaitijoje – spalvingiausią ir geriausiai savo tradicijas išlaikiusią, žemaičių kalendorinę šventę. Straipsnyje rašoma, kad tyrinėtojų dėmesį traukia kaukės („lyčynos“) ir kaip savitas menas, ir kaip jau sunkiai besuvokiama tolimos praeities pagoniškų vaizdinių liekana, vėliau patyrusi ir krikščionybės poveikį. 1995/2 (7) leidinyje, *Tautosakos* rubrikoje, tarmiškai užrašyti seno žemaičio pasakojimai apie Užgavėnių papročius „Sens žemaitis pasakuo“.

Žurnaluose nepamiršta ir žemaičių mitologija. 1998/1 (16) leidinyje G. Beresnevičius, remdamasis istorine medžiaga, nagrinėja žemaičių mitologinės tradicijos ypatumus (Ugnį ir Perkūną, Žalčius ir chtoniškąsias dievybes, šventąsias giraites), Žemaičių kulto elementus (šventviečių reikšmę, krikštą ir senąją tradiciją). 2007/3 (56) žurnale publikuojamas V. Gaudiešiūtės straipsnis „Namas – kaip Pasaulio centras“, kuriame analizuojami namo ir pasaulio medžio, kalno bendrumai: stogas – dangaus sfera, sienos – žemė, pamatai – požemis. Gyvenamasis namas turėjo vidinę ašį, šerdį, kuri jungdavo visas Kosmoso sferas, leido keliauti, susitikti su dievybėmis. Tai buvo žemaičių trobos kamins, stovintis pastato centre. Senovės lietuvių didžiule pagarba apsupta namų židinio ugnis buvo suprantama kaip namų siela, kraujas, kurio dėka galėjo atsirasti ir egzistuoti žmogaus pasaulis ir kultūra.

1999/1 (22) visas *Žemaičių žemės* leidinys skirtas lietuvių liaudies papročiams. Gerai žinoma, kad vienas iš pirmųjų lietuvių ir žemaičių papročius išsamiai aprašė S. Daukantas. Straipsnį sudaro fragmentai iš S. Daukanto knygos „Lietuvių būdas“ (1935). Daug įdomios medžiagos šia tema paliko ir Jurgis Ambraziejus Pabrėža (pamoksluose). Skaitytojui pateiktas straipsnis „Jurgis Pabrėža apie žemaičių papročius“, parengtas pagal S. Skrodenio tyrinėtus Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pamokslus.

Žemaičių žemės žurnaluose, rubrikose *Tautosaka* ir *Tautosakos tyrinėjimai* daug vietos skiriama pasakojamajai žemaičių tautosakai. 1998/4 (21) leidinyje D. Želvytė, remdamasi I. Končiaus rašytiniu palikimu, pateikia skaitytojui žemaičių priežodžius ir patarles, padavimus, ironiškus apibūdinimus, burtus, plungiškių ir žarėniškių papročius bei Plungėje užrašytą pasaką „Velnias ir žmogus“. 2005/1 (46) *Žemaičių žemėje* M. Radauskienė publikacijoje „Pasakojamoji žemaičių tautosaka“ rašo apie pasakojamosios žemaičių tautosakos leidinius, šios tautosakos rinkėjus ir tyrinėtojus: S. Daukantą, L. Ivinskį, L. Jucevičių, M. Valančių, Žemaitę, M. Davainį-Silvestraitį (Silvestravičių) ir J. Basanavičių.

Toliau būtina apžvelgti ir paanalizuoti Plungėje leidžiamo kultūros savaitraščio *Žemaičių saulutė* temines rubrikas. *Pakeliaukime po gimtąjį kraštą* – apžvalginio pobūdžio rubrika, kurios žurnalistai keliauja po gimtąjį kraštą, lanko garsių žmonių gyvenamąsias vietas, paskui savo įspūdžiais ir surinkta medžiaga dalijasi su skaitytojais. 2009-05-16 *Žemaičių saulutės* Nr. 10 (625)

straipsnis „Kelionė į tėviškės kaimus“ kviečia „laiks nuo laiko“ pakeliauti po savo gimtuosius kaimus. Straipsnyje skaitytojui pristatomos rašytojo, dr. Prano Rumbučio išleistos knygos. *Žemaičių saulutė* ne kartą spausdino publikacijas apie Žemaitijos kaimų likimus, bet P. Rumbučio knygoje, anot straipsnio autorės O. Juozapaitienės „užfiksuota kiekvieno kaimo istorija yra svarbi ir nepakartojama“. 1 – oji knyga „Gaižupių kaimas ir jo žmonės XX a.“ gimė Kaune 2002 m. Tai pasakojimas apie Gaižupių kaimo (Plungės r.) vietovę, vardo kilmę, istorijos vingius, praėjusius pro šį kaimą, kaimo žmones. Antroji P. Rumbučio knyga „Prie Sausdravo ir Minijos“ išėjo Kėdainiuose 2005 m. Po jos, pamečiui buvo išleistos likusios P. Rumbučio knygos: 2006 m. – „Šarkių kaimas“, 2007 m. – „Smilgių kaimas“, 2008 m. – „Purvaičių kaimas“.

2009 – ujų metų leidiniuose publikuojami J. Beržanskienės serijiniai straipsniai pagal kaimo žmonių prisiminimus. Serijiniais galima pavadinti todėl, kad antraštės antrąją dalį sudaro prierašas „pagal kaimo žmonių prisiminimus“, pvz.: „Juodėnų kaimas. Pagal kaimo žmonių prisiminimus“ (Ž. s. 2009-03-07 Nr. 5 (620)), „Lieplaukės kaimas (pagal kaimo žmonių prisiminimus)“ (Ž. s. 2009-03-21 Nr. 6 (621)). Dar viena apžvalginio pobūdžio rubrika *Pažintinio turizmo ruožas* tik įrodo, kad kraštovaizdžiui leidėjai skiria svarbiausią dėmesį.

Žemaičių saulutės leidėjai, drauge su Plungės viešosios bibliotekos darbuotojais, organizuoja susitikimus su žymiais žmonėmis. 2007 m. rugsėjo 28 d. M. Oginskio rūmuose Plungėje, Laimontas Jonušys skaitė pranešimą „Euroromanas ir baltiškoji tapatybė“ (pranešimo tekstas spausdinamas 2007-10-20 *Žemaičių saulutėje* Nr. 21 (584)). Išskirtinai norisi paminėti 2007-12-29 Nr. 26 (589) K. Paulauskaitės publikaciją „Provincijos metraštininkas“, apie rašytoją ir fotografą Ričardą Šileiką, kuris tuo metu svečiavosi Plungėje. Jo kūrybos vakaru Plungės viešoji biblioteka baigė 2007 m. projektą „Moderniosios lietuvių literatūros pristatymai“. R. Šileika savo kūryba išsamiai analizuoja regioninių kultūros leidinių gyvenimą ir mirtį su jam būdingomis ironijos priemaišomis (straipsnio kopiją žr. 6 priede).

Tradiciška tai, kad kiekvieno *Žemaičių saulutės* leidinio paskutiniajame puslapyje skiriama vietos nuolatinėi rubrikai *Savaitės esė*. Privalu būtų trumpai apžvelgti ir kitas rubrikas: *Mūsų kalba*, kviečia atsisakyti kalbos šiukšlių, nuolatinėje rubrikoje *Pragiedruliai* spausdinama moksleivių kūryba. *Gyvensiu kiek norėsiu* propaguoja ne tik sveiką gyvenseną, bet ir ugdo pozityvų mąstymą, istorinė rubrika *Ištakos* byloja apie Lietuvos praeitį, pvz. 1992 m. sausio 16-23 d. Nr. 3 (11) laikraštyje rašoma apie Boną Sforcą, „visagalę valdovę, užkerėjusią Žygimantą Senajį“, kurį laiką valdžiausią Platelius su aplink esančiomis valdomis; apie judviejų vaikų gyvenimo vingius ir kt. Rubrikoje *Kultūros akiračiai* rašoma apie plungiškių kultūrinio akiračio plėtrą, jų laimėjimus poezijos, *Dainų dainelės* ir kt. konkursuose, supažindinama su žymiais ne tik Plungės krašto, bet ir Lietuvos žmonėmis. Tai bene pati populiariausia tiek teminiais straipsniais, tiek apimties atžvilgiu teminė rubrika. Nuolatinėje rubrikoje *Laiškas Saulutei* žmonės gali išsakyti savo mintis,

pageidavimus, pasiūlymus ir t. t. *Politikos verpetuose* spausdinami įvairūs pokalbiai, interviu su politikais, nagrinėjamos gyvybiškai visai Lietuvai svarbios problemos.

Skaitytojams, besidomintiems savo krašto kultūra ir istorija nuo 1992 m. *Saulutėje* pradėtas spausdinti Plungės rajone esančių kultūros paminklų sąrašas, kuriame pateikiama informacija apie valstybės saugomą kultūrinį palikimą, vietinės ir respublikinės reikšmės archeologijos, architektūros ir istorijos paminklus. 1992 m. balandžio 9-16 d. Nr. 15 (23) laikraštyje skaitytojams pateikiamas Rietavo apylinkėse ir Rietavo miestelyje esančių paminklų sąrašas; 1992 m. Nr. 17 (25) leidinyje – Nausodžio apylinkėse esančių paminklų sąrašas ir t. t., parengtos rekomendacijos dėl saugotino materialiojo ir nematerialiojo kultūros paveldo objektų apskaitos ir tolesnės paveldosaugos strategijos. Minėti sąrašai buvo spausdinami apytiksliai iki 2000 m.

Labai daug dėmesio *Saulutė* skyrė religinėms lietuvių šventėms, ypač leidiniuose iki 1994 m., kuriuose gausu interviu su kunigais. 1994 m. spalio 5 d. laikraščiui atgimus nauju pavadinimu *Žemaičių saulutė*, pirmajame puslapyje spausdinamas pokalbis su Telšių vyskupu Antanu Vaičiumi „Mokykimės gyventi laisvėje“ (žr. 5 priedą).

Saulutininkai, draugijos įstatuose akcentavę altruizmą, savitarpio pagalbą, blaivų gyvenimo būdą, savišvietą, dvasinį pradą priešpastatę materialiajam, ir savo leidžiamame kultūros savaitraštyje siekia kalbėti su žmonėmis meilės, o ne pykčio kalba. Taigi ir jų laikraštis – „tarsi bendraminčių laiškas bendraminčiams“, rašo *Žemaičių saulutės* redaktorė K. Paulauskaitė 2001 m. 4-jame žurnalo *Žemaičių žemė* numeryje, straipsnyje „Žemaičių kultūros savaitraščio įkalnės ir nuokalnės (dešimtmečio kelias)“.

Apibendrinant galima pasakyti, kad ir ketvirtinis žurnalas *Žemaičių saulutė*, ir savaitraštis *Žemaičių saulutė*, vadintini solidžiausiais kultūrinės periodikos leidiniais, nes orientuojasi į intelektualų skaitytoją.

3. 2. Teminių *Žemaičių žemės* žurnalų apžvalga

Žemaičių žemės specifikai būdingi atskiri teminiai leidiniai, skirti Žemaitijos miestams ir miesteliams, garsioms vietovėms. Beveik kiekvienais metais, išleidžiami 1 – 2 tokio pobūdžio leidiniai. Pvz.: 1997/1 (14) *Žemaičių žemės* leidinys skirtas Palangos miestui ir Palangos botanikos parko 100 – mečiui, 1997/3 (16) – Mažeikių rajonui, 2003/2 (39) – Rietavui ir jo apylinkėms, 2003/4 (41) – Palangai, Gintaro muziejui, parkui, 2005/2 (47) – Mosėdžiui, jo istorijai ir dabarčiai, 2006/1-2 (50-51) – Raseinių rajonui. Šio leidinio paantraštė: „Kultūra, paveldas, iškilūs žemaičiai, lankytinos vietos“ išsamiai apibūdina žurnalo turinį. 2007/2 (55) žurnalas skirtas Palangai – „žemei, kur kalba vėjai ir žmonės eina į jūrą“, 2004/2 (43) – Žymiausiems Vakarų Lietuvos parkams, jų istorijai.

Kita teminių leidinių grupė skirta žymiesiems žemaičiams, kažkada „kėlusiems“ ir žadinusiems tautiškumą, meilę gimtajam kraštui ir kalbai, taip pat žmonėms, šiandien besirūpinantiems žemaitiškojo paveldo sklaida. Pvz.: 1999/4 (25) leidinys skirtas didžiajam Žemaičių vyskupui Motiejui Valančiui; 2000/4 (29) – Kunigaikščiams Oginskiams, jų puoselėtoms kultūrinėms tradicijoms; 2001/2 (31) – žemaičiams rašytojams, istorikams, literatūrologams, vertėjams, knygų leidėjams ir jų kūrybai.

Svarbiausiems žemaitiškumo „liudytojams“ – gimtajai kalbai ir folklorui skirti teminiai leidiniai: 1999/1 (22) – M. Daukšos *Postilės* 400 metų sukakčiai paminėti, 2000/1 (26) – Gimtosios kalbos puoselėjimui, tarmių ypatumams. 2000/2 (27) – žemaičių folkloro ypatumams, 2004/3 (44) – Telšių rajono kultūros paveldui.

Pažintiniai teminiai leidiniai: 2002/1 (34) – Europos regionų kultūros apžvalgai; 2005/3 (48) – Kultūriniam turizmui Žemaitijoje: istorijai, žmonėms, lankytinoms vietoms.

Tai labai informatyvūs ir istoriniu, ir kultūriniu požiūriu leidiniai, skatinantys kalbininkus, istorikus ir kt. sričių mokslininkus bendradarbiauti. Tai gerina mokslinės veiklos organizavimą ir valdymą, stiprina mokslo sąveiką su socialine, kultūrine ir kitomis veiklos sferomis.

3. 3. Žemaitijos regioniniai kultūros leidiniai: tarmės paveldo sklaida

Vien tik Žemaitijos regionui skirtų kultūrinių leidinių nerandame iki pat XX a. 2-ojo dešimtmečio. Iš gausybės tuo metu leistų periodinių leidinių galima išskirti keletą, kultūrinį-šviečiamąjį darbą atlikusių leidinių.

Iš Mažeikiuose leistų laikraščių išsiskyrė 1926 m. pasirodęs muziejaus laikraštukas *Senovė*. 1932 – 1933 m. Telšiuose buvo spausdinamas Žemaitijos krašto bei Mažosios Lietuvos savaitraštis *Mūsų balsas*. Didelį vaidmenį tiek politiniame, tiek kultūriniame krašto gyvenime atliko ir 1925 m. pasirodęs Telšių katalikų veikimo centro leistas laikraštis *Žemaičių Prietelius*, kuris buvo skirtas visai Žemaičių (vėliau Telšių) vyskupystei. Daug vietos jame skirta ir Žemaitijos kultūros, šio krašto identiteto išlaikymui, gyventojų švietimui ir Žemaitijos istorijos klausimams. Jame dirbęs kunigas B. Jurgutis Telšių kunigų seminarijoje suorganizavo Žemaičių tarmės būrelį, sudarė žemaičių rašybos taisykles ir, vadovaujantis jomis, šiame leidinyje buvo pradėti spausdinti tekstai žemaičių kalba. 1925 – 1940 m. *Žemaičių Prietelias* kopijas galima rasti internetinėje svetainėje www.epaveldas.lt, o 1928 m. lapkričio 22 d. *Žemaičių prietelias* kopiją žr. priede Nr. 7. Nemokami *Žemaičių Prietelias* mėnesiniai priedai *Jaunimas*, *Šeimyna* ir *Svirplys* jau tada gvildeno labai artimas šiandienai temas: pvz. „Namų pirkimas atstovybėms užsieny“, „Išvažiavimas Pietų Afrikon iš Lietuvos“, o 1926 m. gegužės mėn. Nr. 5 *Svirplys* skelbė: „Visi katalikai, visi lietuviai

turi dalyvauti rinkimuose, nes juo mažiau rinkimuose balsuos katalikų, juo daugiau į Seimą paklius socialistų ir bedievių...“ (17).

Žemaičių Prieteliaus pradėtą darbą pratęsė 1941 – 1944 metais Telšiuose leistas informacijos ir kultūros savaitraštis *Žemaičių žemė*, kuriame nuo 1943-ųjų metų nuolat būdavo spausdinama „Žemaitiškoji kertelė“. Čia žemaitiškai publikuota ne tik Žemaitijoje užrašyta tautosaka, bet ir naujai sukurti grožinės literatūros kūrinėliai, satyriniai rašiniai. Šiuose leidiniuose savo žemaitišką kūrybą skelbė ir poetas S. Anglickis, P. Genys, P. Gintalas, kiti tuo laiku Žemaitijoje jau buvę žinomi poetai, prozininkai, dramaturgai. Šiame leidinyje keletą mėnesių vyko ir diskusija žemaitiškos rašybos klausimais. Žemaitiški tekstai redakcijoje buvo redaguojami pagal Lietuvos Žemaitijos mokslo ir meno centro Žemaičių tarmės studijų sekcijos patvirtintas žemaičių rašybos taisykles, kurioms buvo pritaręs kalbininkas A. Salys. 1991 m. Palangoje išleistas pirmasis žemaitiškas laikraštis „A mon sakaa?“, kuris gyvavo iki 1993 m. pabaigos. Po to buvo reorganizuotas į Žemaičių kultūros draugijos (toliau ŽKD) žurnalą *Žemaičių žemė*.

Šiandien regioniniai leidiniai ryškiai išsiskiria iš didelio srauto Lietuvoje leidžiamų laikraščių ir žurnalų. Šimtmečių kaitos laikotarpiu neatsitiktinai sustiprėjo savo identiteto paieškos – dvidešimt pirmasis amžius kelia naujus iššūkius, kalbame apie valstybes be sienų, stiprėja pasaulio piliečio formavimo tendencijos. „Įsibėgėjus“ migracijai pradėta kalbėti apie pilietiškumo stygių... Kosmopolitinių idėjų, diskusijų gausu visose žiniasklaidos priemonėse, lietuviškoje periodikoje – tai pat. Kaip vėliau matysime, globalizacijos reiškinių veikiami, jausdami kultūrinio identiteto, etninės savasties praradimo grėsmę, regioniniai leidiniai imasi spręsti tautai gyvybiškai svarbias problemas.

Visi regionų leidiniai skirtingi, bet kartu turi bendrumo – skleidžia savo kraštų istorijos ir kultūros paveldą, iškelia gyvuosius reiškinius, asmenybes, kalba apie gimtosios kalbos grožį, o *Žemaičių žemė* – ir apie tarmę, pakylėjusi ją iki kalbos statuso.

Lietuvoje *Žemaičių žemės* žurnalas iš regionams skirtų periodinių kultūros ir švietimo leidinių pradėtas leisti anksčiausiai. Galima teigti, kad turinio įvairumu ir tęstinumu, keliamais probleminiais aspektais leidinys daro nemažą įtaką visai Lietuvos regionų kultūros ir švietimo periodinių leidinių sistemai. Mąstydami apie šio leidinio ateitį, žurnalo leidėjai prioritetu išskiria Žemaitijos regiono kultūrinio identiteto tolesnio puoselėjimo būtinybę. Kalbai ir tarmei leidinyje skiriamas išskirtinis dėmesys.

Plungėje leidžiamo kultūros laikraščio *Žemaičių saulutė* publikacijų turinys labai platus, ir tai turbūt yra paaiškinimas, kodėl čia, rečiau nei *Žemaičių žemėse*, rašoma apie tarmės ypatumus ir sklaidą. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad ši tema *Žemaičių saulutės* leidėjams mažiau aktuali. Anaiptol. Itin nesigilindami į mokslinius tarmės niuansus, saulutininkai įnirtingai diskutuoja kitais svarbiais klausimais. 2004-ųjų metų gegužės 5 dienos publikacijoje „Miestelių iškabos, žemaičių

kalba ir paslaptingas Vykinto miestas“ Antanas Kakanauskas aprašo Telšių savivaldybės tarybos nario Antano Kontrimo pasiūlytą projektą, kad ant kelio ženklų, šalia lietuviško užrašo „Telšiai“, atsirastų ir žemaitiškas užrašas. Siūlymas sulaukė nemažai prieštaravimų, o visi tarybos nariai kalbos tvarkytojos buvo įspėti dėl įstatymų pažeidimų. Į šį siūlymą itin kritiškai sureagavo ir Telšių apskrities laikraštis *Kalvotoji Žemaitija*. Įsiplieskusioms žemaičių aistrams „gesinti“, straipsnio autorius pasiūlė kompromisinį variantą – prie miesto ribos ženklo pastatyti tautodailės kūrinį, kad ir legendinio Telšių karžygio Džiugo skulptūrą. Ant jos galėtų būti žemaitiškas užrašas. Tai būtų meno kūrinys, ir įstatymai liktų nepažeisti.

Reikalaujami rimtesnio Valstybės požiūrio į tarmės saugojimą, saulutininkai ragina ŽKD prezidentą inicijuoti daugybę darbų, reikalingų atgaivinti Žemaitijos kalbai. Laikraščiuose aktyviai diskutuojama apie naudingą galimybę kasmet organizuoti žemaitiškos poezijos ir prozos konkursą, nemažai debatų sukėlė pasiūlymai apie mokymo priemones – pratimų sąsiuvinį ir žemaičių kalbos vadovėlio pradinukams išleidimą. Deja, kalbos ir liko kalbomis.

Daug 2004-ųjų metų *Žemaičių saulutės* leidinių yra skirti spaudos atgavimo šimtmečiui. Įdomūs profesoriaus Domo Kauno straipsniai „Pasikėsinimas į tautos gyvastį“, apie juodąjį Lietuvai laikotarpį „kai norėta atimti pačią didžiausią atspirtį ir savastį: istorinę tradiciją, mintijimo būdą ir komunikacijos instrumentą“ (15, 4). Juk būtent visas šias reikšmes ir įkūnija raštas ir kalba. Natūralu, kad 2004-ieji – kalbos ir knygos metai – formavo ir tų metų *Žemaičių saulutės* turinį. Einant į pabaigą 2004-iesiems, spausdinama nemažai metų veiklą apibendrinančių straipsnių: 2004 m. spalio 1 d. 36 (454) numeryje Z. Paulauskaitės straipsnis „Knygos nuovargis informacinių technologijų eroje“, 2004 m. spalio 22 d. 39 (457) laikraštyje spausdinama visų metų veiklą apibendrinanti K. Vaitkaus publikacija „Kalbos ir knygos metų renginiai bei leidiniai“ ir kt.

2008 m. pirmasis kultūros savaitraštis *Žemaičių saulutė* į skaitytoją kreipiasi pasveikinimo antrašte: „Su 2008-ais metais – SKAITYMO METAIS“. Savaime aišku, kad tai visuose 2008-ųjų metų leidiniuose dominuosianti tema.

Kalbant apie žemaičių tarmės, kaip žemaičių kultūros sudėtinės dalies išlikimo perspektyvas šiandien, bei apie regioninių leidinių indėlį šiuo klausimu, svarbu atkreipti dėmesį į žemaičių kalbininkų A. Girdenio ir J. Pabrėžos straipsnį „Tarmių reikšmė“, publikuotą 2000-ųjų metų pirmajame *Žemaičių žemės* numeryje, rubrikoje *Lietuvių tarmės*, kuriame autoriai apžvelgia visų lietuvių kalbos tarmių – tautos pasididžiavimo – reikšmę. Straipsnyje pagrįstai džiaugiamasi ir didžiuojamasi, kad pasaulyje reta tokių unikalių atvejų, kad toks mažas plotas turėtų tiek daug ir, svarbiausia, tokių skirtingų tarmių, palyginti neblogai išlaikytų net iki šių dienų. Šiandien svarbiausia šią vertybę perduoti jaunimui, ugdant suvokimą, kad tarmė – mūsų vertės matas, dvasinio turtingumo ir asmenybės brandumo ženklas. Galų gale, žemaičių tarmė, kaip labiausiai

nutolusi nuo bendrinės lietuvių kalbos, galėtų būti geriausias pavyzdys, leidžiantis patirti nacionalinio pasididžiavimo jausmą.

Kalbos rubrikoje dažnai aptinkame žemaitį profesorių A. Girdenį. 1996/3 (12) leidinyje išspausdintame interviu „Nieka brongesnė è netorem...“ apie kalbos turtus kalbasi *Žemaičių žemės* redaktorė D. Mukienė ir prof. A. Girdenis. Šioje rubrikoje „darbuojasi“ kalbininkai. Skaitytojui pristatoma 1996 m. vasarą išleista prof. A. Girdenio knyga „Taip šneka tirkšliškiai“. Tekstai šiai knygai atrinkti iš labai gausių įrašų iš „šifruočių“, temos būdingos kaimo aplinkai, stengtasi aprėpti visus kaimiečių kalbėjimo žanrus – nuo egzistencinio pobūdžio apmąstymų iki nuožmiausių žodinių dvikovų. Svarbus komponentas yra lingvistiniai, etnografiniai, psicholingvistiniai komentarai, pateikiami knygos išnašose.

Kalbos rubrikoje dirbančių kalbininkų publikacijų dominuojanti tema – žemaičių kalbos išsaugojimas. 1997-ųjų metų 2-jame leidinyje profesorius A. Girdenis žemaičius ragina – „Neišsižadėkime ir tų priebalsių“, o 1998-ųjų 1-jame leidinyje apeliuoja į žemaičių savimonę straipsnyje „Torem gerbtė sava kalba“. 1999-ųjų metų 1-ajame žurnale straipsnyje „Tas kalbos skambumas...“ pristatoma 1998 m. išleista knygelė *Žemaičių rašyba*, pradžiamokslis tiems, kas nori rašyti žemaitiškai, anot profesoriaus A. Girdenio, tai jau lyg ir mažoji žemaičių gramatika;

Kad nesusidarytume klaidingo požiūrio, svarbu pažymėti, kad *Žemaičių žemėse* publikuojami ne vien su žemaičių tarpe susiję klausimai. Štai 1998-ųjų metų 4-jame numeryje žemaitiškai išspausdintas A. Girdenio straipsnis „Kelė nedrosė žuode apei dėdelė gera kninga“, kuriame skaitytojui pristatoma Giedriaus Subačiaus knyga „Žemaičių bendrinės kalbos idėjos: XIX a. pradžia“. 1996-ųjų metų 4-jame numeryje „Apie latgaliečių rašybos istoriją“ rašo Lidija Leikuma (Latvijos universitetas). Pastaroji publikacija itin džiugina, kad mūsų kaimynai latviai turi savo tarmiškai (latgaliečių kalba) parašytą literatūrą, brangina ją, mokyklose vaikus latgaliečių kalbos moko. Šiandien analogiška galimybė svarstyтина ir žemaičių kalbos atžvilgiu, siekiant apsaugoti (ir išsaugoti) kalbą sudėtingu kultūrų niveliacijos laikotarpiu. Kad tarmės klausimas ypač aktualus, rodo straipsnių antraštės: D. Mukienės publikacija „Iš žemaitiškų rašybas istuorėjės“, K. Prušinsko „Lietuvių kalbos tarmės“, D. Tytuvos „Trumpi samprotavimai apie Žemaičių kalbos gramatikos taisykles“ ir kt. Užsienio šalių patirtis tarmių klausimais pateikta straipsniuose: „Tarmės ir bendrinės kalbos sąveika Austrijoje“, „Tarmė ir bendrinė kalba vokiškoje Šveicarijoje“ ir kt.

Akivaizdu, kad *Kalbos* rubrikoje dirbančių kalbininkų publikacijose analizuojamos ne vien žemaičių tarmės, bet ir lietuvių bendrinės kalbos problemos ir ateities perspektyvos.

Lietuvai besiruošiant tapti Europos Sąjungos nare, *Žemaičių žemės* leidėjai kimba į aktualius, bet kartu ir problemiškus klausimus apie tapatumo išsaugojimą multikultūrinėje sistemoje, apie globalizacijos įtaką tarmėms ir pan. Šie klausimai pradėti gvildinti naujoje rubrikoje *Kelyje į Europą*. 2000-ųjų metų antrajame *Žemaičių žemės* numeryje redaktorė

D. Mukienė žemaitiškoje publikacijoje „Žemaitė ieška sava kelė“, apžvelgdama regiono etninę kultūrą, kviečia inicijuoti žemaičių kalbos propagavimą mokyklose ir apgailestauja, kad bene daugiausia bėdos su mūsų gimtąja motinos kalba, nesulaukiančia tinkamo Valstybės požiūrio. Galų gale, teigia D. Mukienė, „jeigu ir neįtikinsim šiandien savo teiginiais daugelio mums oponuojančių kalbininkų tuo, kad reikia valstybinio požiūrio į žemaičių kalbos išsaugojimą ir puoselėjimą, mes turim ir kitą argumentą: žemaičių kalba – senoji, istoriškai susiformavusio regiono – Žemaitijos subetnoso – kalba. Tokias kalbas puoselėti įpareigoja ir Lietuvos pasirašyti tarptautiniai dokumentai“. Šitoks nepasitenkinimas buvo išsakytas 2000-aisiais metais. Reikia pažymėti, kad šiandien požiūris į tarmių išsaugojimą keičiasi iš pagrindų, vis daugiau žmonių supranta, kad tarmė – vertybė.

To įrodymas – vis populiarėjantys ir kasmet vis daugiau dalyvių sulaukiantys įvairūs konkursai, renginiai, vasaros stovyklos, konferencijos. 2007-ųjų metų 3-jame *Žemaičių žemės* leidinyje L. Šedvilas straipsnyje „Gimtąja motinos kalba“ aptaria Varnių regioninio parko direkcijos, treči metai iš eilės organizuojamą moksleivių kūrybos konkursą „Kalbiekem i korkem žemaitiška“. Jo tikslas – paskatinti vaikus kurti eiles, dainas, apysakas, padavimus žemaičių tarme, paraginti moksleivius domėtis regiono, kuriame jie gimė, gyvena, praeitimi. Organizatoriai taip pat siekia išsiaiškinti, kaip vaikai bendrauja savo gimtąja kalba, kaip ji kinta, kokie procesai ir kur ją labiausiai veikia.

Nuo 2005 m. Lietuvos liaudies kultūros centras kasmet organizuoja respublikinį vaikų ir moksleivių – lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų – konkursą „Tramtatulis“. 2009-ųjų metų vaikų ir moksleivių lietuvių liaudies kūrybos atlikėjų konkursas, vykęs 2009 m. kovo 5 d. Telšiu Žemaitės dramos teatre, buvo skirtas tautosakos ir mitologijos tyrinėtojo, etninės kultūros puoselėtojo profesoriaus Norberto Vėliaus atminimui. Pagal konkurso nuostatus, jame dalyvauja trijų amžiaus grupių (nuo 3 iki 19 metų) dainininkai, pasakotojai, muzikantai; pagrindinis reikalavimas – dainuojama ir pasakojama tarmiškai. Konkurso organizatoriai tikisi dar daugiau vaikų paskatinti domėtis tradicine kultūra, skleisti liaudies kūrybą, ugdyti jaunuosius folkloro atlikėjus, pagrįstai didžiuojamasi vaikais ir moksleiviais, besidominčiais bei saugančiais regionų liaudies kūrybos savitumą, perimančiais folkloro atlikimo stiliškumą, grojimo, dainavimo manierą, pasakojimo tradicijas. Šiomet respublikiniame ture dalyvavo daugiau kaip 400 vaikų. Konkurso dalyviai (pavieniai ir grupės) atliko po kelis liaudies kūrybos kūrinius: liaudies dainas, sutartines, tradicinę instrumentinę muziką, tautosakos tekstus (sakmes, pasakas, smulkiosios tautosakos pavyzdžius ir kt).

Siūlymą, kad žemaičių vaikai bendrojo lavinimo mokyklose bent jau išmoktų gimtąją tarmę skaityti ir rašyti savo pranešime „Tarmės modernioje visuomenėje“ 2007-aisiais metais kovo 31 d. Vilniuje vykusioje konferencijoje „Lokalsios bendruomenės: tyrimai ir perspektyvos“ pateikė

kalbininkas Artūras Judžentis. Suaktyvėjęs dėmesys tarmei paskatino dirbti ir siekti tarmių propagavimo bendrojo lavinimo mokyklose. „2007 metais Žemaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba (toliau – Regioninė taryba) savo veiklą vystė atsižvelgdama į Etninės kultūros globos tarybos pateiktus prioritetus 2007 metams ir pačioje Regioninėje taryboje pradėtą įgyvendinti sakinio ir dainuojamojo paveldo saugojimo programą. Atsižvelgiant į tai, kad etninės kultūros tradicijų tęstinumas labai susijęs su brandžios asmenybės ugdymu, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą, šiai sričiai buvo skirtas svarbiausias dėmesys – suorganizuoti susitikimai su regiono Švietimo skyrių atsakingais darbuotojais ir mokytojais. Susitikimų dalyviai aktyviai parėmė parengtą ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai įteiktą „Lietuvių etninės kultūros ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose strategiją“, kurios nuostatos skelbia, kad „Etninė kultūra turi būti gyvas dalykas – suvokiama kaip galimybė ir išugdytas gebėjimas kūrybiškai priimti naujus pasaulio pažinimo iššūkius, neprarandant tautinio identiteto, todėl jos turi būti mokoma mokyklose kaip atskiro dalyko“ (45).

Galima sakyti, kad Žemaitijos regioninių leidinių tikslas ir yra, visų pirma, savojo regiono žmonių sąmoningumo žadinimas, jaunimo savimonės formavimas. Kalbinės savimonės formavimui didžiulę reikšmę turi tarmės išsaugojimas ir tęstinumas. Ta linkme krypsta *Žemaičių žemės* leidėjų užmojai, o titaniškas jų įdirbis labai reikalingas ne vien Žemaitijos regiono žmonėms.

Negalima nepastebėti, kad itin žalingas ir nepataisomų darinių turėjęs žemaičių tarmės kitimas, prasidėjo sovietmečiu, „nuo įsigalėjusio požiūrio į tarmes, kuri galima įvardyti kaip tam tikrą netoleravimą, pasireiškusi ir švietimo sistemoje, ir valdžios įstaigose ir kitose viešose vietose. Būtent dėl to tarmiškai namuose ir gimtojoje aplinkoje kalbantys Lietuvos etnografinių regionų gyventojai buvo linkę į kalbinę mimikriją – vengė viešose vietose už savo regiono ribų kalbėti tarmiškai ir stengėsi supanašėti su bendrine kalba kalbančia aplinka, neišsiskirti savo specifine gimtąja tarme ir geriau neišsiduoti ją turint“ (14). Suprantama, kad šis reiškinys labiausiai plito jaunesnių žmonių tarpe, o kur dar to meto mokyklose mokytojų savimonę formavę iš aukščiau „nuleisti“ reikalavimai? Aišku, kad erozijų, labiausiai tuomet pasireiškusių jaunimo tarpe, mažai pažinus tarmę ir tradicijas, bei gėdijantis to, kas jų kraujyje turi puikiausią galimybę gyvuoti, plitimas, nepataisomai suformavo jų sąmonę. To pasekmes dar ir šiandien regime. Ne kartą *Žemaičių žemės* žurnaluose prof. A. Girdenis pačia didžiausia ir grėsmingiausia problema įvardija žemaitiškai kalbančių tėvų bendravimą su savo atžalomis daryta bendrine kalba. Daryta todėl, kad pastarieji bendrinės kalbos gerai nemoka.

Vykstant spartiems migracijos procesams pastebimas gretimų miestelių ir kaimų šnektos didesniuose miestuose susiliejimas. Atsiranda, švelniai tariant, pusiau tarminė kalba, kuria daugiausia bendrauja jaunimas. Tai dvipusis procesas rodantis, kad kalba, taip pat ir tarmės nuolat keičiasi. Darbo autorės 2006 m. bakalauro darbas, tema „Tirkšlių šnektos fonetiniai kitimai“ įrodo

vyrąjančius neigiamus šiaurės žemaičių telšiškių (dounininkų) tarmės kitimus. Išanalizavus tarminius garso įrašus ir užrašytus bei iššifruotus senosios, vidurinėsios bei jaunesniosios kartos atstovų pasakojimus, padaryta išvada, kad esama gana ryškių tarminių skirtumų, o ypač problemiška yra jaunesniosios kartos šnekta. Susisteminus vidurinėsios ir jaunesniosios kartos atstovų tarimo pokyčius, bakalauro darbe įvardinti ryškesni tarimo pakitimai. Galima daryti prielaidą, kad tai yra ilgą laiką vyravusio neigiamo požiūrio į tarmes rezultatas (3).

Apibendrinant galima pasakyti, kad Žemaitijos regioniniai kultūriniai leidiniai yra ne tik žemaičių kalbos sergėtojai ir puoselėtojai, bet ir aktyvūs etniškumo propaguotojai. Kultūros savaitraštyje *Žemaičių saulutė* itin daug informacijos apie visos Žemaitijos kultūrinį gyvenimą. Nevengiama ir politikos. Išskirtinio pobūdžio leidinys yra žurnalas *Žemaičių žemė*, gana solidus, turintis platų savo skaitytojų ratą ir jam pateikiantis Žemaitijos (ir ne tik) istorijos vingius, fiksuojantis įvairialypę dabartį, ypatingai dėmesį telkiantis į tarmės sklaidą.

IV. Regioninių leidinių *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* komunikacinė situacija

4. 1. Adresanto ir adresato santykis regioniniuose leidiniuose *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė*

Regioninis leidinys *Žemaičių žemė*, kaip jau suprantama iš pavadinimo, apima beveik visą apskritį ir jo sklaida yra didelė. Adresatas *Žemaičių žemėje* randa įvairios faktinės medžiagos, regiono kultūrinių židinių archyvinių fonotruktūrų ir dokumentų, gausybę tarmiškų straipsnių: nuo mokslinių profesoriaus A. Girdenio iki mėgėjiškos žemaitiškos poezijos, atpažįsta savo regiono įdomybes, gamtos ir istorijos paminklus, žmones. Adresanto tikslas – ne tik informuoti, bet ir sudominti, atkreipti dėmesį į Žemaitijos regiono vertybes, savastį; taip pat jaučiamas aktyvus skatinimas rūpintis lietuvių tautos tradicine kultūra, dvasinėmis vertybėmis. Išskirtinis dėmesys telkiamas gyvosios etninės kultūros tradicijai, tautiškumo skatinimui.

Nors žurnalo paplitimas ir yra labai svarbus kriterijus, vis dėlto pirmiausia kyla klausimas, kam skirta informacija, ir kiek ji aktuali. Adresantas (toliau – leidėjai ir rašantieji) visų pirma orientuojasi į savo krašto žmones, regiono kultūrą, savitumus, gvildena problemas, aktualias šio regiono žmonėms. Tačiau negalima vienareikšmiškai teigti, kad leidinys skirtas tik šio regiono skaitytojui.

Regioniniams leidiniams būdingi įvairios tematikos pranešimai, kreipimaisi, t. y. oratoriniai tekstai, artimi meninei publicistikai. Audronė Bitinienė (5, 11) teigia, kad „publicistinio stiliaus tekstams būdingas draugiškas, pagarbus pokalbis su adresatu, turint tikslą jį įtikinti ir paveikti“. Kitaip tariant, tai rašančiojo solidarumas su skaitytoju. Būtent pagarbaus pobūdžio rašymo maniera kartais kuria klaidinančią nuomonę apie rašymą masiniam skaitytojui. Bet tik aktyvi publicisto pozicija yra tas „magiškas kristalas“, kuris suteikia gyvybę visiems kasdieniškams, sausiems faktams ir priverčia adresatą ne tik mąstyti, bet ir išgyventi“ (6, 127). Tiek *Žemaičių žemės*, tiek *Žemaičių saulutės* tekstuose akivaizdi dialogiškumo forma – pokalbis su kitais subjektais, labiau su bendraminčiais, kitaip tariant, ieškoma tiesioginio ryšio su adresatu, siekiama jį ne tik informuoti, bet ir įtraukti į bendrą problemos svarstymą. Taip šalia pagrindinio teksto kuriamas ir metatekstas nuoširdaus, atviro kalbėjimo, dažnai polemikos ir refleksijų laisvės kupinas kalbėjimas. „Autoriaus aš (jis kartu ir žurnalistas) eksplikavimas publicistinio stiliaus adresantą suartina su adresatu: jis kaip konkretus žmogus gauna informaciją iš konkretaus žmogaus. Šią bendrą publicistinio stiliaus tekstų nuostatą, egzistuojančią metateksto fone, padeda realizuoti kalbos priemonės, turinčios šnekiškumo atspalvį“ (5, 11). Šnekamosios kalbos elementai publicistinio stiliaus tekstuose vartojami dėl demokratinės savo prigimties, dėl to padeda realizuoti komunikaciniu atžvilgiu reikšmingą prieinamumo principą. Adresatas įtraukiamas į polemiką, jo pozicija iš anksto

numatoma ir skatinama kalbos priemonėmis (kreipiniai, poleminiai klausimai ir kt.). Galima teigti, kad taip perteikiama adresanto pozicija, taip pat sykiu formuojamas ir adresato požiūris į tam tikrą visuomenei aktualią medžiagą. Analizuojant šį aspektą, tikslinga aptarti adresanto santykį su įsivaizduojamais skaitytojais. Tas santykis yra sunkiai apčiuopiamas ir įvardijamas, bet visada jaučiamas, nes yra išreikštas konkrečiomis kalbinės raiškos priemonėmis. Rašančiojo ir skaitytojo santykis ypač svarbus tuo atveju, kai tekstu norima ne tik informuoti, bet ir įtikinti, apeliuoti, skatinti, raginti, agituoti. Kitaip tariant, tokiuose tekstuose sąveikauja komunikatyvinė (informatyvinė pranešimo) ir ekspresyvinė (poveikio) kalbos funkcijos. Visam komunikaciniam procesui svarbi yra tarpasmeninės teksto funkcijos analizė, apimanti 3 veiksnius: rašančiuosius, skaitytojus ir aprašomuosius dalykus, kurie atskleidžia komunikacijos dalyvių tapatybę ir ryšius. Abiejų regioninių leidinių *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* rašančiųjų tapatybę gali būti įvardijama įvardžiu *mes* (leidėjai, komanda, visi rašantieji). Tokiu būdu kuriama kolektyvinio autoriaus regimybė. Kitas tarpasmeninės funkcijos sandas yra įsivaizduojamas skaitytojas. Taip, lyg ir atsitiktinai, sukuriama opozicija, padedanti lengviau konstruoti tekstą. Nors realiai skaitytojas (ar klausytojas) gali būti bet kas, tačiau su bet kuo, t. y. labai abstrakčiu žmogumi kalbėtis yra sunku, todėl kur kas patogiau yra įsivaizduoti konkretų adresatą. Neįsivaizduojant auditorijos, teksto autoriui sunku nuspręsti, ką įtraukti į tekstą, o ką palikti už jo ribų. Bet kuriuo atveju, svarbiausias regioninių leidinių adresanto tikslas yra įtikinti skaitytoją, paskatinti jį aktyviai veikti.

Teorinėje literatūroje (28) įsivaizduojamas skaitytojas vadinamas *idealiuoju*. Tai toks skaitytojas, kuris visiškai atitinka rašančiojo įsivaizdavimą: neprieštaraujantis, neieškantis priekabių, sutinkantis su vyraujančia nuomone, kitaip tariant, nemąstantis, arba pasyvus. Suprantama, kad numanomų – įsivaizduojamų skaitytojų auditorija yra labai plati ir įvairialypė. Štai čia ir iškyla pagrindinė problema: kokią dalį regioninių leidinių skaitytojų sudaro *idealūs*, ir kokią dalį – *realūs* skaitytojas? Jei kalba eina apie regioninį adresatą, tai suprantama, kad didžiąją dalį skaitytojų galima vadinti *realiais*, bet visos Lietuvos mastu apie tokią tikimybę kalbėti nebeįmanoma (net jei suskaičiuotume po visą šalį (ir pasaulį) paplitusius žemaičius). Vargu ar (kiek) Dzūkijoje atsirastų žmonių, skaitančių Plungėje leidžiamą savaitraštį *Žemaičių saulutė*? Kultūrininkų, inteligentų, žinančių, kad toks laikraštis leidžiamas, turbūt atsirastų, bet jie sudarytų tik labai mažą dalelę vadinamųjų *realiųjų* skaitytojų. Kad būtų atlikti kokie nors tai įrodantys tyrimai girdėti neteko, tačiau neginčijama tiesa yra viena – *realiuoju* skaitytoju galima vadinti tik žemaitį, nesvarbu kur jis gyventų. Kita vertus, jokių būdu negalima teigti, kad kitų regionų adresatas neskaito Žemaitijos regiono leidinių. Bet čia jau kalba eitų apie asmenines žmogaus pažiūras, pilietiškumo, tautiškumo sampratą ir daugelį kitų vertybinių nuostatų.

Galima pasakyti, kad ne tiek svarbus yra skaitančiųjų skaičius, svarbiausia yra adresanto požiūris į įsivaizduojamą skaitytoją, rašančiųjų pastangos į jį atsižvelgti ir su juo bendrauti.

Kiekvieno rašančiojo valia pasirinkti įsivaizduojamą lygiaverčių ar nelygiaverčių pašnekovų dialogą, arba vien tik sausai perduoti informaciją. Ne tik reklaminiuose tekstuose svarbi suasmeninimo funkcija. Šiandien tarpasmeninės teksto funkcijos svarba apeliatyviniuose publicistiniuose tekstuose lemia santykį su skaitytoju, kitaip tariant, į skaitytoją neorientuoto stiliaus tekstai yra nepaveikūs.

Apibendrinant galima teigti, kad minėtų leidinių adresantai svarbia laiko poveikio funkcija, kai tekstuose sąveikauja tiek estetinis, tiek agitacinis poveikis, o greta eina informatyvinė ir apeliatyvinė funkcijos. Minėtuose regioniniuose leidiniuose akivaizdus adresanto tikslas – suartėti su adresatu, įtraukti jį į polemiką, todėl adresantas aktyviai reiškia savo poziciją. Tokio postilio tekstus galima vadinti autorine publicistika (6,132), o adresantą galima įvardinti ideologiškai ir moksliskai angažuota rašančiųjų grupe (kolektyvu). Tokiuose tekstuose „adresantas, remdamasis faktais, jų analize iškelia idėją, įkvepia jai gyvybę ir bando jos veiksmingumu įtikinti adresatą. Mokslininkas mokslinę idėją įrodinėja be emocijų, o publicistas sulieja jį uždegusią mintį su savo asmenybe, racionalųjį pradą su emociniu, subjektyvųjį požiūrį su objektyviu ir veikia jausmus bei intelektą. Taip skatinamas estetinis išgyvenimas“ (6,132). Žurnale *Žemaičių žemė* tokių straipsnių nemažai, kai bandoma tiesiogiai apeliuoti į skaitytojo jausmus. Tai akivaizdu netgi iš jau anksčiau minėtų *Žemaičių žemės* straipsnių antraščių, pvz.: „Neišsižadėkime ir tų priebalsių“, „Torem gerbtė sava kalba“. Tokios laikraščio *Žemaičių saulutė* antraštės kaip: „Aukštojo mokslo reforma: naikinantis globalizmo gūsis“ (Ž. s. 2007-10-20 Nr. 21 (584), „Tokia sava ir jauki, graži žemaičių kalba“ (Ž. s. 2005-09-02 Nr. 31 (498), „Atitrūkę nuo praeities sukursime prasmingą ateitį?“ (Ž. s. 2005-05-13 Nr. 19 (486), „Valstybinių švenčių prasmė ugdant moksleivių patriotinius jausmus“ (Ž. s. 2005-05-06 Nr. 18 (485) ir kt. rodo, kad leidėjams svarbus emocinis, subjektyvus požiūris į kai kuriuos visuomeninius reiškinius. A. Bitinienė (5, 6) tekstus, kuriuose įvykiai interpretuojami, svarstomi pasitelkiant įvairias teksto organizavimo formas, kai į kalbinę veiklą įtraukiamas ir adresatas, vadina analitinio postilio tekstais. Čia labai svarbus monologo – dialogo santykis (artimos nuomonės, priešingų nuomonių konfrontacija, poleminiai dialogai, interviu ir t. t.).

Regioninių leidinių tekstų turinys labai įvairus. Tai svarbios visuomenei problemos: kalbos, literatūros ir meno, švietimo, mokslo dalykai ir netgi politinio gyvenimo aktualijos. Analitinio postilio tekstų gausumu labiau išsiskiria *Žemaičių žemė*: kalbininkų, istorikų, etnologų, švietimo darbuotojų ir kt. atviros diskusijos, moksliniai straipsniai ir t. t.

4. 2. *Žemaičių žemės* ir *Žemaičių saulutės* leidėjų tikslai ir ateities planai

Anot žurnalo *Žemaičių žemė* redaktorės Danutės Mukienės, šiandien didžiausią įtaką kultūros švietimo leidiniai, o šiuo konkrečiu atveju žurnalas *Žemaičių žemė*, daro savo egzistavimu, tuo, kad

jis yra, kad leidžiamas jau daug metų, periodiškai, kad jame skelbiamos publikacijos visuomenei reikalingos, kad leidinys atrodo gana solidžiai, turi platų savo skaitytojų ratą. Tokia redaktorės nuomonė apie regioninius leidinius buvo išsakyta 2006 m. kovo 29 d. Lietuvos Respublikos Seime vykusioje konferencijoje, kurią surengė Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas. Joje dalyvavo regioninės žiniasklaidos rengėjai, Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamų programų vadovai, Lietuvos Respublikos Seimo nariai. Šioje konferencijoje D. Mukienė skaitė pranešimą tema: „Kultūros paveldas, etninė kultūra, regioninė žiniasklaida“ ir būtent šioje konferencijoje *Žemaičių žemės* redaktorė labai aiškiai įvardijo ne tik regioninių leidinių, konkrečiai – *Žemaičių žemės* – tikslus, bet ir apibendrintai išsakė žemaičių visuomenininkų požiūrį ir nuostatas: „Mąstydami apie šio leidinio ateitį, pirmiausia išskiriame regionų kultūrinio identiteto tolesnio puoselėjimo būtinybę. Daugelyje publikacijų akcentuojame, kad pasisakome už tokią Lietuvą, kurioje gyvenantys žmonės galėtų didžiuotis, jog yra savo valstybės piliečiai. Šito nebus, jei žmogus nežinos savo gimtojo krašto istorijos, tradicijų, papročių, neišmoks vertinti gimtosios kalbos grožio, nežinos, kokios vertybės jį supa kasdien. Mūsų supratimu, šiandien, sprendami aktualias Lietuvos problemas, labiausiai galime prisidėti būtent dirbdami regionų kultūrinio identiteto puoselėjimo srityje, nes tas darbas Lietuvai yra labai reikalingas. Taip suprantame, taip ir dirbame“ (25).

Žemaičių žemės ir *Žemaičių saulutės* leidėjai neapsiriboja vien žurnalistiniu darbu. *Žemaičių žemės* redakcija išleido žemaitiškos prozos ir poezijos knygas: *Sava muotinu kalbo* (žemaičių poezijos rinktinė). Vilnius, 1998. *Žemaičių rašyba*. Vilnius-Šiauliai, 1998. *Igno Končiaus tautosakos užrašai*. 1, 2 sąsiuviniai. Vilnius, 1998. *Žemaičių kultūriniai sambūriai XVII-XX a.* 1998. Zita ir Jonas Geniai. *Varnių kunigų seminarija*. Vilnius, 2000. Albinas Batavičius. *Žemaitija. Tauragės kraštas senose fotografijose*, 2000. Teklė Džervienė. *Akmou so velnė piedo*, 2000. Skaitmeninė knyga (kompaktinis diskas) *Žemaitija*, 2000. Rudīs Edvards. *Sėmuona malūnā*, 2001 ir kt.

Žurnalo redakcija rūpinasi, kad knygų leidybos darbas būtų atliekamas profesionaliai. Tikėtina, kad žemaitiški tekstai ypač praplečia skaitytojų ratą. Pradėdami šį darbą, leidėjai į pagalbą pasitelkė žinomų mokslininkų. Tai kalbininkai A. Girdenis ir J. Pabrėža, literatūrologė V. Daujotytė, muzikologė Z. Kelmickaitė, etnomuzikologė L. Mukaitė-Sungailienė. Leidėjai bendradarbiauja su Vilniuje veikiančia Akademinio žemaičių jaunimo korporacija *Samogitia*, kurios pirmininkė yra L. Mukaitė-Sungailienė. Ši aktyvi žemaitė iš Skuodo Vilniuje subūrė žemaitišką liaudies muziką atliekantį folklorinį ansamblį „Virvytė“, rengia metodinio pobūdžio medžiagą seminarams, paskaitoms, leidiniams, organizuoja seminarus regioninio dainavimo tematika, skaito pranešimus regioninėse bei respublikinėse konferencijose, organizuoja gyvųjų tradicijų reiškinių, liaudies dainų pateikėjų fiksavimą (35). Jos iniciatyva Žemaitijos mokyklose buvo atlikti

sociologiniai tyrimai, aiškintasi, kokia situacija šiandien Žemaitijos mokyklose gilinant gimtojo krašto istorijos ir kalbos žinias, ar yra realus poreikis mokytis ir mokyti, ar yra kam mokyti žemaičių kalbą? Kad tarmės išsaugojimo tema itin aktuali, rodo Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos (toliau ŽREKGT) 2006 m. veiklos ataskaitoje suminėti darbai. Vienas iš daugelio – tarybos pirmininko pavaduotojo Juozo Pabrėžos iniciatyva tęsiamas paskaitų ciklas apie žemaičių kalbos Žemaitijos regiono mokyklose puoselėjimą. Tais metais J. Pabrėža pranešimus „Ar išsaugosime žemaičių kalbą“ skaitė Kretingos ir Palangos mokytojams. 2007-ųjų metų ŽREKGT veiklos ataskaitoje ši tema itin aktualizuota.

Kad žemaičių veikla plečiasi – akivaizdu. Leidžiamos jau minėtos žemaitiškos knygos, regioninės tarybos narys, habil. dr. J. Pabrėža kartu su Šiaulių žemaičių kultūros draugija leidžia *Žemaičių kalendorių* žemaičių kalba. 2006 metų kalendorius buvo skirtas Šiaulių miesto gimtadieniui – Saulės mūšio 770-osioms metinėms paminėti.

Suprantama, kad patys žurnalo leidėjai, prioritetu iškelė Žemaitijos regiono kultūrinio identiteto tolesnio puoselėjimo būtinybę išskiria „tikėtina“ adresatą ir klausia: „Ar tokią spaudą mato ir skaito valdininkai? Kaip ją vertina žmonės, kurie tą valstybės kultūros politiką formuoja?“

Anot LR kultūros ministerijos Profesionalaus ir mėgėjų meno skyriaus vedėjos Irenos Seliukaitės, „Regionų leidiniai šiandien ryškiai išsiskiria iš didelio srauto Lietuvoje leidžiamų laikraščių ir žurnalų. Daugelis jų pradėti leisti dar prieš Atgimimą arba po Nepriklausomybės atkūrimo, nes tuo metu buvo noras kuo daugiau praskleisti savo regiono istorijos ir kultūros šydą, parodyti tikrąsias vertybes. Šimtmečių kaitos laikotarpiu neatsitiktinai sustiprėjo savo identiteto paieškos – dvidešimt pirmasis amžius kelia naujų iššūkių, kalbame apie valstybes be sienų, stiprėja pasaulio piliečio formavimo tendencijos. Kosmopolitinių idėjų, diskusijų gausu lietuviškoje periodikoje, visose žiniasklaidos priemonėse. Jų griūtyje pametėme savo valstybės piliečius, staiga aukščiausiose instancijose visu balsu prabilta apie pilietiškumo stygių...Būtent dėl šitų piliečių, savo tautos žmonių, kaunasi regionų leidiniai – be didelių finansų, turėdami tik pašėlusio užsispyrimo redaktorius ir didžiulį patriotizmą. Visi regionų leidiniai skirtingi, bet kartu turi bendrumo – skleidžia savo kraštų istorijos ir kultūros paveldą, iškelia gyvuosius reiškinius, asmenybes, kalba apie gimtosios kalbos grožį, o „Žemaičių žemė“ – ir apie tarmę, pakylėjusi ją iki kalbos statuso“ (44).

Kad išsireikalautų valdžios vyrų dėmesio, regioninių leidinių „komandos“ organizuoja ir mokslines konferencijas. 2002 m. vykusioje Laisvės fondo organizuotoje „Dvasios brolių ir seserų studijų savaitėje“ Marijampolėje M. Martinaitis skaitė pranešimą „Regioninės kultūros vaidmuo ugdant pilietinę visuomenę“. Jau tada poetas akcentavo gaivališką regioninės kultūros vyksmą ir be regioninės politikos: žmonės susitelkia gelbėti savo paminklus, leidžia juos buriančius leidinius, rūpinasi, kad nebūtų pamiršti įžymūs kraštiečiai, siekia gaivinti papročius ir pan.

Garsūs Lietuvoje Žemaičių etnomuzikavimo ir liaudies amatų vasaros kursai, vykstantys Kelmėje, populiarinantys ir suteikiantys gyvybės žemaičių etnologijai. Juose kursantai mokosi žemaitiško muzikavimo, dainavimo, apeiginio giedojimo, vyksta paskaitos, susitikimai su Lietuvos etnokultūros specialistais.

Regioninių leidinių įdirbis, aktyvi jų leidėjų ir bendradarbių visuomeninė veikla, pragmatiškas jų požiūris įrodo, kad šiandien situacija iš esmės keičiasi ir gerėja.

Gausiai iliustruotas elektroninis leidinys *Žemaitija*, pasirodęs 1998 m., kiekvieną savaitę papildomas nauja informacija ir iliustracijomis. Skyriuje *Naujienos* publikuojami visi 1998 m. gruodžio – 2008 m. gruodžio mėnesiais sukurti tinklapiai. Leidinyje pateikiama šio regiono istorija, savita liaudies kultūra, papročiai. Leidinys supažindina su žymiausiais krašto muziejais, parkais, kitomis lankytinomis vietomis, teatrais, iškiliausiais meno, mokslo ir kultūros veikėjais, kultūriniais sambūriais, visuomeninėmis organizacijomis. Tai elektroninė Žemaitijos enciklopedija su paieška, garso įrašais, paveikslais. Išsamus Žemaitijos istorijos, kultūros, gamtos, žymiausių jos asmenybių, miestų ir miestelių pristatymas. Tekstai pateikti lietuvių ir anglų kalbomis, yra tekstų, pateiktų žemaičių tarpe, galima pasiklausyti žemaitiškų dainų ir kalbos pavyzdžių. Tai bendras darbas su Žemaičių kultūros draugija. Apie elektroninių leidinių privalumus šiandien kalbėti nebėra tikslinga, konkrečiu atveju svarbu tai, kad komunikacinės technologijos suteikia galimybę virtualioje erdvėje keliauti po Žemaitiją, pasiklausyti tarmiškų tekstų ir dainų. Žurnalo *Žemaičių žemės* veiklos platumą ir šio laidinio darbuotojų įdirbį tęsia ir naujomis idėjomis papildo Akademinio žemaičių jaunimo korporacija *Samogitia* (pirmininkė Loreta Mukaitė-Sungailienė). 1999 – 2002 metais korporacija leido laikraštį *Samogitia*. Nuo 2001 m. leidžia elektroninį skaitmeninį žurnalą *SAMOGITIA*; 2002 m. kartu su Žemaičių kultūros draugijos informacijos centru korporacija Skuode ir Varniuose organizavo Žemaitijos mokytojų konferenciją dėl žemaičių krašto etninės kultūros ir žemaičių kalbos integravimo į Žemaitijos bendrojo lavinimo mokyklų mokymo programas; 2005 m. išleido žemaičių modernizuoto folkloro CD *A MON SAKĀ?*

2009 m. balandžio 17–19 d. Vilniuje vyko antrasis Lietuvos studentų folkloro festivalis „O kieno žali sodai 2009“, skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečiui paminėti. Pagrindinis renginio tikslas – tęsti, puoselėti, inicijuoti akademinio jaunimo folkloro bendruomenių tradicijas šalies universitetuose, kolegijose ir kitose mokslo institucijose. Vienas iš renginio organizatorių – Akademinio žemaičių jaunimo korporacija *Samogitia*. Renginio kuratorė – korporacijos pirmininkė, Lietuvos liaudies kultūros centro vyr. specialistė dr. Loreta Sungailienė.

Plungėje leidžiamo savaitraščio *Žemaičių saulutė* leidėjai savo veiklą ir perspektyvas sieja su Plungės centrinės bibliotekos veikla, nes po jos stogu „glaudžiasi“ įvairūs klubai, rateliai ir kt.

2008-aisiais metais bibliotekoje buvo pristatytas projektas „Egzodo literatūros skaitymai. Knygos ir skaitymo sklaida Plungės krašte“. Jo metu buvo galima susipažinti su egzodo literatūros

kūrėjais, gyvenančiais tarp dviejų pasaulių – Lietuvoje ir Vakaruose. Prie bibliotekos veikiančios, kultūros draugijos „Saulutė“ leidžiamame kultūros savaitraštyje *Žemaičių saulutė* buvo spausdinamas straipsnių ciklas, skirtas skaitymo metams, plačiai pristatomi Plungės krašte kūrybiniuose susitikimuose dalyvavę autoriai. Kultūros draugija „Saulutė“, kuriai vadovauja bibliotekos dailininkė, fotografė Kristina Paulauskaitė (ji ir kultūros savaitraščio *Žemaičių saulutė* redaktorė), labai padeda bibliotekai kartu rengiant projektus ir juos įgyvendinant.

Turiningą skaitymo metų programą parengė jau daugiau kaip dvidešimt metų prie bibliotekos veikiantis Simono Daukanto bibliofilų klubas. Klubo pirmininko, entuziasto Gintauto Černecko dėka, tradiciškai visus metus kiekvieno mėnesio 10 dieną buvo organizuojami programoje numatyti renginiai (klubo Skaitymo metų programa yra bibliotekos interneto svetainėje www.plunge.rvb.lt).

Apibendrinant galima pasakyti, kad bendras aktyvių, draugėn susitelkusių žemaičių visuomenininkų darbas prasmingas ir gyvybiškai reikalingas tam, kad vis labiau vienodėjančioje aplinkoje išliktume savimi, neprarastume savos kultūros atsparos taškų.

2006 m. kovo mėn. *Žemaičių žemės* redaktorės D. Mukienės pranešime, skaitytame Spaudos ir radijo rėmimo fondo surengtoje konferencijoje „Kultūros paveldas, etninė kultūra regioninėje žiniasklaidoje“, tiesiogiai išsakyti adresanto tikslai ir pateiktas konkretus atsakymas: „Mes žemaičiai... Mes ne visada kalbame tyliai, nors daug kas, nesuprasdami mūsų, eilinį kartą išgirdę kokią žemaičių iškeltą, kad ir kultūrinę, į jokių valstybės pagrindus nesikėsinančią idėją, paklausia: „ir ko tie žemaičiai nori? Esame visuomenininkai. Tai, ką darome, diktuoja pats gyvenimas, jo realiųjų bei savo vietos ir savo misijos šiame pasaulyje suvokimas“ (25).

Akivaizdu, kad leidėjų veikla apima įvairiausių kultūrinio ir visuomeninio darbo barus, o jų veikla fiksuojama regioniniuose leidiniuose, kurių turinį formuoja leidėjų vertybinės pažiūros, intuityvi gyvenimo samprata.

Adresato sąmonėje ugdydami suvokimą, kad bendram tikslui pasiekti reikalinga bendra pasaulėžiūra, vertybių sistema ir bendri uždaviniai, regioninių kultūros leidinių *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* leidėjų kolektyvai kviečia ne tik domėtis paveldu, bet ir skatina atvirą dialogą, polemiką, formuoja sampratą, kad tik savitą kultūrą išsaugojusi tauta yra įdomi globaliam šiandienos pasauliui.

V. Išvados

XX a. pabaigoje prasidėjęs perėjimas iš industrinės į tinklaveikos visuomenę kelia naujus iššūkius ne tik tradiciniams mokslo, kultūros paveldo tyrimams ir paveldosaugos metodams, bet ir tautinėms bendruomenėms, institucijoms bei struktūroms. Kiekviena karta kultūros paveldą atranda iš naujo. Todėl labai svarbu, kad šis procesas nenutrūktų. Grėsmių šiandien per daug, kad viską būtų galima palikti savieigai. Žemaitija – istoriškai susiklostęs etnis ir kultūrinis regionas, išsaugojęs ilgą istorinę atmintį, vertybes, savastį. Akivaizdu, kad sparčiai daugėja iniciatyvų, rodančių žemaičių etnokultūrinio ir tautinio tapatumo stiprėjimą. Tai lemia ir tikslingos regioninių leidinių pastangos. Žemaičių iškeliami ir aptarinėjami kultūriniai bei politiniai sumanymai tapatumui saugoti ir tvirtinti, remiasi tvirtu jau sukurtu ir sėkmingai veikiančių institucijų pagrindu. Tos institucijos apima visas tautinės savikūros sritis, visose susibūrusios gausios intelektualinės pajėgos. Šiandien svarbiausias uždavinys yra išsaugoti tą palikimą, teisingai suvokiant ir įvertinant globalizacijos pasekmes.

Konkrečiai apie regioninių kultūrinių leidinių puoselėjamas kultūrinės tradicijas ir indėlių tapatumo kūrime, apie jų komunikacinę situaciją šiandien rašoma negausiai, tad buvo įdomu aptarti Žemaitijos regioninių leidinių *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* specifika, apžvelgti gimtojo krašto topikos apraiškas šiuose leidiniuose, aprašyti žemaitiškojo paveldo saugojimo ir sklaidos galimybes. Darbe siekta išanalizuoti adresanto ir adresato santykį bei komunikacinę situaciją.

Regioniniai leidiniai *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* yra ne tik išsamiai geografinį kraštą reprezentuojantys leidiniai, bet ir atspindintys žemaičių kultūros originalumą, vieninteliai iš daugumos kitų periodinių leidinių, besirūpinantys žemaitiškųjų tradicijų tęstinumu, tarmės paveldo sklaida ir savasties išsaugojimu globalizuotame pasaulyje. Tai įrodo *Žemaičių žemės* nuolatinės rubrikos: *Folkloras*, *Etnografija*, *Kalba*, *Gyvoji kultūros tradicija*, *Kelyje į Europą* ir jose pateikiama medžiaga. *Žemaičių žemės* leidėjai didžiausią dėmesį skiria gimtosios – žemaičių tarmės – išsaugojimui, o nuolatinis skatinimas kalbėti gimtąja motinų kalba reikalingas ne tik siekiant užtikrinti tarmės, kaip vertingo šaltinio kalbotyros mokslui išlikimą, bet ir geresnei dvasinei žmonių savijautai. Regioniniai leidiniai daug dėmesio skiria žemaičių kalbos tyrinėjimams (rubrika *Tautosakos tyrinėjimai*), paveldo vertės pripažinimui ir tos vertės refleksijai.

Žemaičių žemės leidėjai akcentuoja, kad kalbos funkcionavimo daugiakalbėje ir daugiakultūroje aplinkoje problemas bei sociolingvistinius lietuvių kalbos ir jos tarmių procesus būtina nuolat tirti, stebėti, kaupti ir analizuoti; ne mažiau svarbu su šia veikla supažindinti visuomenę. Kalbinės savimonės formavimui didžiulę reikšmę turi tarmės išsaugojimas ir tęstinumas. Ta linkme krypta *Žemaičių žemės* leidėjų užmojai, jų veikla žinoma visoje Lietuvoje. Tikėtina, kad atkaklūs žemaičiai ir kitų regionų atstovus įkvepia tokie veiklai, kuri labai reikalinga

ne vien Žemaitijos regiono žmonėms – tai pamatinių vertybių pripažinimas, tautinio identiteto suvokimo dalis.

Kultūros savaitraščio *Žemaičių saulutė* publikacijų turinys labai įvairialypis, o nuolatinės rubrikos *Pakeliaukime po gimtąjį kraštą*, *Gyvensiu kiek norėsiu*, *Kultūros akiračiai*, *Mūsų kalba*, *Politikos verpetuose* rodo platų leidėjų požiūrių ratą. Savaitraštyje greta regioninės svarbos temų gvildenamos ir politinės problemos.

Veiksmingai prisidėdami prie nacionalinės ir kultūrinės tapatybės tęstinumo, kultūros paveldo išsaugojimo, mokslo sistemos kūrimo, Lietuvos kultūros raiškos Europoje ir pasaulyje, regioniniai leidiniai rūpinasi humanitarinio diskurso plėtra, tikslingai savo veiklą kreipdami šia linkme. Įvertindami globalizacijos poveikį valstybei ir kultūrai, leidėjai ir bendradarbiai rūpinasi virtualios kultūros sklaidos galimybėmis: 1998 m. pasirodęs elektroninis leidinys *Žemaitija* – tarsi elektroninė Žemaitijos enciklopedija – su paieška, garso įrašais, paveikslais, pateikiamas išsamus Žemaitijos istorijos, kultūros, gamtos, žymiausių jos asmenybių, miestų ir miestelių pristatymas. Tekstai pateikti lietuvių ir anglų kalbomis, yra tekstų, pateiktų žemaičių tarpe, galima pasiklausti žemaitiškų dainų ir kalbos pavyzdžių; Akademinio žemaičių jaunimo korporacija *Samogitia* nuo 2001 m. leidžia elektroninį skaitmeninį žurnalą *SAMOGITIA*. Šia veikla siekiama pateikti kuo daugiau medžiagos apie Žemaitiją, įtvirtinti lietuviškos tapatybės vietą kintančioje Europoje.

Regioniniai leidiniai teikia visapusišką informaciją, žinias, padedančias geriau suvokti kolektyvinės bei kultūrinės atminties ir tapatumų ryšius, kultūrinių atminties mechanizmų veiklą kuriant bei įtvirtinant tapatumus ir ugdant tapatinimosi jauseną, taip pat ugdant istorinę sąmonę bei pilietiškumą, ir naują sampratą – europietišką lietuviškumą.

Regioniniuose leidiniuose sutelktas mokslinis potencialas didelį dėmesį skiria istoriniam kultūriniam kraštovaizdžiui, ieško paveldo ištakų, prasmų, ženklų, registruoja, skleidžia ir tiria paveldą. Ši kultūrinė vertė perduodama publikuojant profesionalius mokslinius straipsnius, tyrimus.

Žemaičių žemės ir *Žemaičių saulutės* adresantai svarbia laiko poveikio funkciją, kai tekstuose sąveikauja tiek estetinis, tiek agitacinis poveikis, o greta eina informatyvinė ir apeliatyvinė funkcijos. Paveikaus teksto kūrimui svarbiausia ir yra dialogiškumo forma. Minėtuose regioniniuose leidiniuose akivaizdus adresanto tikslas – suartėti su adresatu, įtraukti jį į polemiką, todėl adresantas aktyviai reiškia savo poziciją. Tai galima įvardinti adresanto komunikacine intencija.

Regioniniai leidiniai kviečia ne tik domėtis paveldu, bet ir skatina atvirą dialogą, polemiką, intelektualų diskursą, formuoja sampratą, kad savitumo praradimas mus daro beveidžiais globalios visuomenės atstovais, ir tik savitą kultūrą, tautinę savimonę ir tautinį tapatumą išsaugojęs asmuo ar tauta yra įdomūs kitiems.

VI. Santrauka

Pagrindiniai žodžiai: regioniniai kultūros leidiniai: *Žemaičių žemė*, *Žemaičių saulutė*, Žemaitija, regioniškas, subetnosas, topika, adresantas ir adresatas, komunikacinė situacija.

Darbe aptariama Žemaitijos regioninės kultūros originalumo raiška globalizacijos kontekste, analizuojamos regioninių leidinių kultūrinės tradicijos, gimtojo krašto topikos elementai juose; gvildinamas adresanto ir adresato santykis bei komunikacinė situacija.

Žemaitija – istoriškai susiklostęs Lietuvos subetnis ir kultūrinis regionas, išsaugojęs ilgą istorinę atmintį, ryškias vietas tradicijas, vertybes, savastį. Įsivyraujant globalizacijos procesams, sparčiai plečiantis ir aktyvėjant skirtingų kultūrų dialogui, kultūros suartėja, veikia ir skverbiasi viena į kitą, įsigali kultūrinis atvirumas ir pliuralizmas. Šiame kontekste svarbus etninio tapatumo išsaugojimo klausimas ir regioninių leidinių, reprezentuojančių Žemaitijos kraštą, indėlis.

Magistro darbo **objektu** pasirinkti regioniniai kultūros leidiniai: ketvirtinis žurnalas *Žemaičių žemė* ir savaitraštis *Žemaičių saulutė*, besirūpinantys žemaitiškojo paveldo išsaugojimu ir sklaida.

Magistro darbo **tikslas** – aprašyti šių regioninių kultūros leidinių propaguojamas tradicijas ir perspektyvas, krašto topikos apraiškas juose, išanalizuoti adresanto ir adresato santykį ir komunikacinę situaciją.

Pirmoje ir antroje darbo dalyje nurodyti regiono kultūrinės savimonės raiškos ypatumai atsižvelgiant į istorinį paveldą, kultūrinės tradicijas, jų tęstinumą; aktualizuota regioninių leidinių kultūrinio paveldo sklaida.

Trečioje dalyje aptarti regioniniuose leidiniuose *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* propaguojami etnografiniai ypatumai, toponimika, krašto autentika, ketvirtoje – išanalizuota leidinių komunikacinė situacija, adresanto ir adresato santykis, aprašyti leidėjų tikslai ir ateities planai. Penktąją darbo dalį sudaro išvados.

Sudėtingu kultūrų niveliacijos laikotarpiu Žemaitijos regioniniai kultūros leidiniai *Žemaičių žemė* ir *Žemaičių saulutė* teikia visapusišką informaciją, žinias, padedančias geriau suvokti kolektyvinės bei kultūrinės atminties ir tapatumų ryšius, kuriant bei įtvirtinant tapatumus ir ugdant tapatinimosi jauseną, taip pat ugdant istorinę sąmonę bei pilietiškumą. Regioniniuose leidiniuose sutelktas mokslinis potencialas didelį dėmesį skiria istoriniam kultūriniam kraštovaizdžiui, ieško paveldo ištakų, prasmų, ženklų, registruoja, skleidžia ir tiria paveldą. Ši kultūrinės vertės informacija perduodama publikuojant profesionalius mokslinius straipsnius, tyrimus.

Žemaičių žemė ir *Žemaičių saulutė* – išsamiai geografinį kraštą reprezentuojantys leidiniai, atspindintys žemaičių kultūros originalumą, vieninteliai iš daugumos kitų periodinių leidinių, besirūpinantys žemaitiškų tradicijų tęstinumu, aktualizuojantys žemaičių tarmės puoselėjimą, kaitą

ir išlikimo perspektyvas globalizuojančioje aplinkoje. *Žemaičių žemės* leidėjai prioritetą teikia kalbos funkcionavimo daugiakalbėje ir daugiakultūroje aplinkoje problemoms spręsti, žemaičių kalbos tyrinėjimams, paveldo vertės pripažinimui ir tos vertės refleksijai.

Abiejų leidinių adresanto tikslas – suartėti su adresatu, įtraukti jį į polemiką, laikantis dialogiškumo nuostatų. Tai galima įvardinti adresanto komunikacine intencija.

Summary

Key words: regional cultural publications: *Žemaičių žemė*, *Žemaičių saulutė*; Samogitia, regionalism, sub-ethnos, topics, addresser and addressee, communicative situation.

The work deals with expression of originality of regional culture of Samogitia in the context of globalisation; cultural traditions, elements of the topics of native land in regional publications are analysed; the relation between the addresser and addressee as well as the communicative situation are explored.

Samogitia is a historically formed Lithuanian (sub)ethnical and cultural region preserving long historical memory, vivid local traditions, values, exceptionality. In the situation of the processes of globalisation, rapid development and activeness of the dialogue among different cultures, cultures become closer, they impact and penetrate into each other, cultural openness and pluralism become established. With regard to this context, the issue of preservation of ethnical identity as well the benefit of regional publications representing Samogitia land of are highly relevant.

The **object** of Master's Thesis is regional cultural publications: a quarterly magazine *Žemaičių žemė* and a weekly newspaper the *Žemaičių saulutė* involved in preservation and dissemination of Samogitian heritage.

The **aim** of Master's Thesis is to describe the traditions and perspectives being propagated by these regional cultural publications, the expression of land's topics in them; to analyse the relation between the addresser and addressee and the communicative situation.

The first and the second parts of the Thesis indicate the peculiarities of expression of region's cultural awareness with regard to historical heritage, cultural traditions, their continuity; dissemination of cultural heritage through regional publications is underlined.

The third part discusses the ethnographical peculiarities, toponimics, authenticity of the land being propagated in regional publications; the fourth part deals with the communicative situation, the relation between the addresser and addressee, the aims and future plans of the publishers are presented. The fifth part encompasses conclusions.

During the complex period of levelling of cultures, regional cultural publications of Samogitia region *Žemaičių žemė* and the *Žemaičių saulutė* provide comprehensive information, knowledge helping to better understand the links among collective and cultural memory and identities in creation and establishment of identities and development of the sense of identification as well as in development of historical awareness and civic mind. Scientific potential that is encompassed in these regional publications pays much attention to historical cultural landscape, searches for the beginnings, meanings, signs of heritage, registers, disseminates and investigates heritage. This

culturally valuable information is rendered by publishing professional scientific articles, research results.

Žemaičių žemė and the *Žemaičių saulutė* are the publications thoroughly representing the geographical land, reflecting originality of Samogitian culture, the only ones out of majority of periodicals being concerned about continuation of Samogitian traditions, underlining nurturing, change and perspectives for survival of Samogitian dialect in the environment of globalisation. Publishers of *Žemaičių žemė* give priority to solution of the issues of functioning of the language in the multicultural and multicultural environment, research of the Samogitian language, recognition of the heritage value and reflection of this value.

The aim of the addresser of both publications is to get closer to addressees, to involve them into polemics by following provisions of dialogical proceeding. This can be called a communicative addresser's intention.

VII. Literatūra

1. *Žemaičių saulutė* (nuo 1994 m. Nr. 1 iki 2009-05-16 Nr. 10 (625)).
2. *Žemaičių žemė* (nuo 1993 m. Nr. 1 iki 2009 m. Nr. 1, iš viso 62 žurnalai).
3. Alčauskienė I. *Tirkšlių šnektos fonetiniai kitimai. Bakalauro darbas*, Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006.
4. Bedulskis D. *Modernieji mitai: ES unikalumą niveliuojanti organizacija* [žiūrėta: 2009-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.postscriptum.lt/3-europos-sajunga/modernieji-mitai-es-unikaluma-niveliuojanti-organizacija/>
5. Bitinienė A. Klausiamieji sakiniai publicistinio stiliaus tekstuose, *Kalbotyra*, LIII(1), Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004.
6. Bitinienė A. *Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra*, Vilnius: VPU leidykla, 1997.
7. Borusevičienė N. *Lietuvių etninės kultūros bruožai*, Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2001.
8. Čižiūnas G. Žemaičių dievkalniai. Kultūros paveldas regionuose, *Žemaičių žemė*, 2002, 3 (36).
9. Čiubrinskas V. *Ar narystė ES gali sunaikinti ar susilpninti lietuvių tautinį bei kultūrinį identitetą?* [žiūrėta: 2009-05-07]. Prieiga per internetą: <http://www.postscriptum.lt/3-europos-sajunga/ar-naryste-es-gali-sunaikinti-ar-susilpninti->
10. Daujotytė V. Kas yra etninė kultūra, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 2.
11. Daujotytė V. Kraštovaizdis ir vietos dvasia literatūros klasikoje, *Colloquia*, 2009, Nr. 21.
12. Held D. ir kt. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*, Vilnius: Margi raštai, 2002.
13. Jucevičius L. A. *Raštai*, Vilnius, 1959.
14. Kalnius P. Regioninių tapatumų judėjimo prieštaros dabartinėje Lietuvoje, *Lituanistika*, 2007, T. 53 Nr. 3 (71).
15. Kaunas D. Pasikėsinimas į tautos gyvastį, *Žemaičių saulutė*, 2004, 26(444).
16. Kudaba Č. Žemaitijos kaimai ir sodybos, *Žemaičių žemė*, 2000, 3 (28).
17. Kreipimasis į lietuvius katalikus, *Svirplys*, 1926 m. Nr. 5 [žiūrėta: 2009-05-12]. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biSerial.do?biRecordId=11459>
18. Klimka L. Žvaigždynai virš Žemaitijos, *Žemaičių žemė*, 1996, 3 (12).
19. Kuzmickas B. *Tautos tapatumo savimonė. Lietuvių savimonės bruožai*, Monografija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
20. Lietuvių literatūros enciklopedija (elektroninė versija) [žiūrėta: 2009-03-15]. Prieiga per internetą: <http://www.lle.lt/search3.htm>
21. *Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas* [žiūrėta: 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkmlt.lt/index.php/lt/36452/>
22. Maceina A. *Tautinis auklėjimas*, Kaunas: Šviesa, 1991.

23. Milius V. Kodėl statyti ir statomi kryžiai ir koplytėlės, *Liaudies kultūra*, 1992, Nr. 5.
24. Mukienė D. Žemaičių kultūrinis sambūris XX amžiaus trečiame – penktame dešimtmetyje, *Žemaičių praeitis* 8, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 168.
25. Mukienė D. *Kultūros paveldas, etninė kultūra, regioninė žiniasklaida* [žiūrėta: 2009-03-18]. Prieiga per internetą: <http://www.voruta.lt/archyvas/110/223>
26. Mukienė D. Žemaitėškam žuodiou ir mintee – platiesni kieli, *Žemaičių žemė*, 1993, Nr.1.
27. Mukienė D. Ar turėsime jaukius namus internete? *Literatūra ir menas*, 2003, Nr. 2980 [žiūrėta: 2009-04-30]. Prieiga per internetą: www.culture.lt/lmenas/?st_id=3764
28. McLoughlin L. The Language of Magazines. London; New York, p. 67-81 [žiūrėta: 2008-11 29]. Prieiga per internetą: <http://www.linguistlist.org/issues/12/12-2853.html>
29. Nikžentaitis A. Žemaičių subetnosas, *Žemaičių žemė*, 1996, 4 (13).
30. Ostaszewska – Nowicka J. Mediniai kryžiai ir koplytėlės – Lietuvos etnografinis fenomenas, *Žemaičių žemė*, 2004, 1(42).
31. Pakalniškis V. Žemaitiškumas globaliame pasaulyje, *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, Vilnius: LII leidykla, 2001, 1 (10).
32. Ravickienė E. Panų kalnas, *Žemaičių žemė*, 1996, 3 (12).
33. Rimkuvienė V. Mukienė D. Buitis ir amatai, *Žemaičių žemė*, 2000, 3 (28).
34. Striogaitė D. Poezijos ir prozos antologija „Žemaičiai“ – etninio solidarumo ir sąmoningumo vainikas. *Žemaičių praeitis* 8, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998, p. 176.
35. Sungailienė L. [žiūrėta 2009-04-28]. Prieiga per internetą: http://lt.wikipedia.org/wiki/Loreta_Sungailien
36. Schröder I. W. *Debatai apie erdvę, bendruomenę bei vietą antropologijoje ir jų naudingumą regionui tyrinėti* [žiūrėta 2008-04-21]. Prieiga per internetą: <http://www.istorija.lt/le/le6.html>.
37. Skaitmeniniai *Žemaičių žemės* leidiniai [žiūrėta: 2009-05-10]. Prieiga per internetą: <http://www.samogit.lt>
38. Šliogeris A. *Būtis ir pasaulis. Tyliojo gyvenimo fragmentai*, Vilnius: Margi Raštai, 2006.
39. Šliogeris A. Klasikinės tradicijos mirtis, *Liaudies kultūra*, 1994, Nr. 1.
40. *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
41. Tomlinson J. *Globalizacija ir kultūra*, Vilnius: Mintis, 2002.
42. Vaitkutė V. Liaudies baldai ir jų dekoravimas Žemaitijoje, *Žemaičių žemė*, 2000, 3 (28).
43. Vaitkunskienė L. *Mokslininkai apie Žemaitiją* [žiūrėta: 2009-05-10]. Prieiga per internetą: <http://daugenis.mch.mii.lt/apsamogitia/ISTORIJA/mokslaz.htm#Vaitkuns>
44. *Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos 2006 metų veiklos ataskaita* [žiūrėta: 2008-04-15]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=880&p

45. *Žemaitijos regioninės etninės kultūros globos tarybos 2007 metų veiklos ataskaita* [žiūrėta: 2008-04-15]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3532&p
46. *Žemaitija*: elektroninė svetainė [žiūrėta: 2009-05-10]. Prieiga per internetą: <http://www.samogit.lt/redzod.lt.htm>
47. Žvirgždą S. *Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo 2006 metų veiklos ataskaita* [žiūrėta: 2008-02-28]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/RYXMHUSY.DOC>
48. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Identitetas>

VIII. Anotacija

Ilona Alčauskienė, *Žemaitijos regiono kultūros leidiniai: gimtojo krašto topika ir komunikacinė situacija. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2009, 50 p.

Ilona Alčauskienė, *Cultural Publications of Samogitia Region: The Topic of the Native Land and the Communicative Situation. Master's Thesis*, research adviser Assoc. Prof. Dr. Džiuljeta Maskuliūnienė, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2009, 50 p.

IX. Santrumpos

EKGT – Etninės kultūros globos taryba, įkurta 2000 m.

ŽREKGT – Žemaitijos regioninė etninės kultūros globos taryba

ŽKD – Žemaičių kultūros draugija, įkurta 1988 m. lapkričio 27 dieną.

ALF – Nevyriausybinė nepelno organizacija, kurios pagrindinis tikslas – remti atviros, demokratinės, pilietinės visuomenės kūrimąsi Lietuvoje.

ES – Europos sąjunga

TŽŽ – Tarptautinių žodžių žodynas

Ž. s. – *Žemaičių saulutė*

Ž. ž. – *Žemaičių žemė*